

16+

Лёс
ад першай
асобы
стар. 4

Паэзія
часу
і камунікацыі
стар. 10-11

Авангарднае
мастацтва
з фронту
стар. 15

Больш, чым проста голас

Фота Кастуся Дробава.

Народныя артысты Генадзь Аўсяннікаў і Мікалай Кірычэнка падчас запісу радыёспектакля, 2015 г.

95 гадоў таму ў эфіры ўпершыню прагучала «Гаворыць Мінск!». 15 лістапада 1925 года ў сталіцы адбылося ўрачыстае адкрыццё шырокавяшчальнай радыётэлефоннай станцыі: мільёны беларусаў атрымалі магчымасць слухаць навіны на роднай мове.

Амаль стагоддзе беларускае радыё развівалася, удасканальвалася, пашырала аўдыторыю і выходзіла на новыя прасторы вяшчання. Сёння кожны можа знайсці радыёстанцыю на свой густ, па настроі і інтарэсах, з забаўляльнымі ці сур'ёзнымі праграмамі. Радыёхвалі паўсюль, яны дораць музыку, мастацтва, веды, добры настрой, знаёмяць з тым, што адбываецца ў свеце. Немагчыма ўявіць жыццё без радыё.

Многія суайчыннікі памятаюць, што засыналі і прачыналіся пад гукі радыё, — тады не ў кожным доме быў магнітафон ці прайгравальнік, а што такое інтэрнэт, увагуле ніхто не ведаў. Быў час, калі паслухаць радыёкропку збіраліся ўсёй вёскай, у напружанай цішыні лавілі кожнае слова... Чакалі навін з фронту... Голас з радыёскрыні не проста паведамляў інфармацыю — ён надаваў моцы жыццю, змагацца, верыць у перамогу...

І цяпер уладары эфіру імкнуцца быць у рэчышчы сусветных тэндэнцый, улічваць няпростыя патрабаванні часу, каб тое, што нясуць хвалі, адпавядала найвышэйшым крытэрыям якасці...

Працяг тэмы на стар. 5 ►

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка павіншаваў калектыв Беларускага радыё з 95-годдзем. Прэзідэнт адзначыў, што з заснаваннем Беларускага радыё пачалася і гісторыя айчыннага радыёвяшчання, яго творчага і тэхнічнага развіцця. «На працягу дзесяцігоддзяў многія пакаленні дыктараў, рэдактараў, журналістаў карысталіся заслужаным даверам, шчырай любоўю і павагай мільёнаў слухачоў. Развіваючыся і ўдасканальваючыся, вы стваралі грамадска-палітычны, сацыяльна-эканамічны, музычна-мастацкі кантэнт высокага прафесійнага ўзроўню, — гаворыцца ў віншаванні. — Упэўнены, дзякуючы захаванню і прымяненню багатых традыцый папярэднікаў ваш калектыв будзе і ў далейшым дарыць сваёй аўдыторыі яркія эмоцыі і ўражанні, рэалізоўваць актуальныя творчыя праекты».

Спачванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў спачуванне родным і блізкім народнага артыста СССР Армена Джыгарханяна. «Армен Барысавіч прайшоў доўгі жыццёвы і прафесійны шлях, рэалізаваў сябе як выдатны рэжысёр, акцёр і педагог. Выключны талент і шматгадовая праца атрымалі ўсёнародную любоў. Яго шматлікія работы назаўсёды ўвайшлі ў залаты фонд сучаснага тэатральнага і кінематографічнага мастацтва, пакінуўшы яркі след у гісторыі», — гаворыцца ў спачуванні.

Актуаліі. Міністэрства культуры Беларусі запрашае прыняць удзел у грамадскім абмеркаванні праекта закона «Аб змяненні Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб культуры», паведамляе БелТА. Заўвагі і прапановы па праекце закона трэба накіроўваць не пазней за 24 лістапада на электронныя адрасы 08-3@kultura.by, 08-2@kultura.by. «За распрацоўку зводнага праекта закона адказвае начальнік юрыдычнага аддзела Мінкультуры Віталь Бейлін. Па пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны звяртацца да намесніка начальніка ўпраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Наталлі Лапацінай», — расказалі ў ведамстве.

Дата. Кніжная выстаўка «Беларусь і ЮНЕСКА — шлях да міру праз збліжэнне культур і ведаў» адкрылася ў БДУ да 75-годдзя з дня стварэння міжнароднай арганізацыі. У экспазіцыі прадстаўлена звыш 70 кніг, зборнікаў навуковых артыкулаў і матэрыялаў канферэнцый, часопісаў з фонду Фундаментальнай бібліятэкі БДУ. Экспанаты размешчаны ў некалькіх тэматычных раздзелах. Цэнтральнае месца займае раздзел з ілюстраванымі выданнямі аб аб'ектах Беларусі, уключаных у спіс Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА. У раздзеле «Беларусь і беларусы ў календары памятных дат ЮНЕСКА» прадстаўлена літаратура, прысвечаная 500-годдзю беларускага кнігадрукавання, 300-годдзю з дня нараджэння Саламеі Рэгіны Русецкай, 200-гадоваму юбілею паэта і драматурга Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча і іншыя памятных даты, звязаныя з вядомымі дзеячамі беларускай навукі і культуры.

Акцыя. Музычны праект «Песні пакаленняў» стартваў у Мінску, інфармуе БелТА. «Песні пакаленняў» — маладзёжная музычная акцыя з удзелам вядомых артыстаў і найлепшых студэнтаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, лаўрэатаў спецыяльнага фонду. Разам яны выконваюць папулярныя песні розных гадоў, якія напісаны беларускімі і савецкімі кампазітарамі: музычныя творы «Песняроў», «Верасоў», «Сяброў», групы «Чараўніцы». «У перспектыве ў маштабны музычна-песенны марафон будзе ўключана большасць гарадоў і раёнаў краіны. Праект праводзіцца для захавання беларускай музычнай спадчыны і гістарычнай памяці аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны, пашырэння і папулярнавання найлепшых дасягненняў эстраднага мастацтва з дапамогай творчасці моладзі, а таксама фарміравання нацыянальнага эстэтычнага густу», — адзначылі арганізатары.

Рэгіёны. У дзень нараджэння Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа 21 лістапада адбудзецца традыцыйная прэм'ера. Сёлета глядачы ўбачаць фантастычную гісторыю «Стары-стары сеньёр з вялізнымі крыламі». Спектакль таксама прымеркаваны да 60-гадовага юбілею мастацкага кіраўніка тэатра Міхаіла Краснабаева, паведамляецца на сайце ўстаноў. Андрэй Курэйчык напісаў п'есу паводле аднайменнага твора знакамітага лацінаамерыканскага пісьменніка, нобелеўскага лаўрэата па літаратуры Габрыэля Гарсіі Маркеса. Пастаноўка будзе насычана фантастыкай, камедыяй і лірычнымі сцэнамі. Разам з Міхаілам Краснабаевым, які з'яўляецца таксама і аўтарам музычнага афармлення спектакля, працавала мастак-пастаноўшчык Наталля Лавіцкая-Ярмолава, вядомая віцебскаму глядачу па афармленні такіх сцэнічных твораў, як «Агнявы Леў», «Самая жаданая», «Асенні rock'n'roll».

Афіцыйны падзеі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

ШАНОЎНЫЯ КАЛЕГІ!

Прыміце самыя сардэчныя віншаванні з 15-годдзем дзейнасці ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі», які з'яўляецца пераемнікам творчай арганізацыі літаратараў, створанай у 1934 годзе пры ўдзеле класікаў беларускай літаратуры Я. Купалы і Я. Коласа.

У склад нашай арганізацыі ўваходзяць людзі розных прафесій, узростаў, майстры і таленавітыя пачаткоўцы. Усіх нас яднае вялікая любоў да слова, жаданне несці яго святло да глыбіні чалавечай душы, абуджаць найлепшыя пачуцці.

За 15 гадоў сумеснай працы кола нашага Саюза пашырылася да 700 сяброў. Слова пісьменніка гучыць у розных кутках Беларусі. Дзякуй за руплівае старанне нашым абласным аддзяленням, якія магутнымі рукамі ўліваюцца ў плынь агульнага літаратурнага працэсу. Сучасныя літаратурныя густы фарміруюць і 300 літаратараў сталічнага аддзялення. Амаль 40 замежных пісьменнікаў садзейнічаюць росту аўтарытэту беларускай літаратуры ў краінах блізкага і далёкага замежжа.

За гэты параўнальна невялікі, але такі насычаны на шматлікія падзеі час значна папоўнілася скарбонка

Бенефіс пісьменніка, журналіста, рэдактара і складальніка ўнікальнага літаратурна-краязнаўчага альманаха «Астрамечаўскі рукапіс», дакументальна-гістарычнага праекта «Пісьмы вайны» Аляксандра Валковіча, прымеркаваны да яго 70-годдзя, прайшоў у аграгарадку Чэрні Брэсцкага раёна і стаў сапраўдным святам з непаўторным нацыянальным каларытам.

Са словамі ўдзячнасці за шматгадовую працу па захаванні культурнай спадчыны рэгіёна да пісьменніка звярнуліся намеснік старшыні Брэсцкага райвыканкама Павел Валынец, старшыня раённага Савета дпутатаў Уладзімір Хвацік, дырэктар

ААТ «Астрамечава» Алесі Бурак. Павіншаваць юбіляра прыйшлі калегі па пыры, сябры, члены прафсаюза, работнікі культуры, чытачы.

Пра даўняе плённае супрацоўніцтва з пісьменнікам расказала доктар філалагічных навук, кіраўнік лабараторыі «Фалькларыстыка і краязнаўства» БрДУ імя А. С. Пушкіна Іна Швед. Падчас літаратурна-краязнаўчых экспедыцый разам са студэнтамі філфака Аляксандр Валковіч наведваў самыя далёкія і самабытныя куткі Брэсцкага раёна. Пісьменнік усебакова падтрымлівае працу юных даследчыкаў і паэтаў. З асаблівай цеплынёй у відэапаштоўцы да Аляксандра Валковіча звярнуліся выхаванцы літаратурнага гуртка «Натхненне» Чарнаўчыцкай

сярэдняй школы на чале з кіраўніком Зояй Федчанкавай.

Незабыўныя музычныя падарункі падрыхтавалі юбіляру мясцовыя фальклорныя калектывы, у прыватнасці вядомы ансамбль «Астрамечаўскія Лявоны» пад кіраўніцтвам Фёдара Мозалы.

Аповед пра значныя дасягненні ў творчасці, літаратурна-краязнаўчая выстаўка і відэапрэзентацыя па старонках жыцця яшчэ раз засведчылі вялікае культурнае багацце, моўную разнастайнасць Брэсцкага рэгіёна, высокую духоўнасць нашага народа і глыбокую, самаадданую працу пісьменніка, краязнаўцы, журналіста на карысць сваёй Айчыны.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

прэзентацыя

Думаць, адчуваць, марыць

У Горацкім раённым гісторыка-этнаграфічным музеі адбылася прэзентацыя зборніка вершаў члена народнага літаратурнага аб'яднання «Роднае слова» Аляксандра Ведзянева «Щепотка соли». Гэта дэбютны зборнік паэта, які выйшаў яшчэ летам у выдавецтве «Белпрынт». У васьмі раздзелах больш чым 200-старонкавага зборніка прадстаўлены вершы духоўнай, патрыятычнай, філасофскай, любоўнай тэматыкі.

Зборнік «Щепотка соли» — першая кніга ў гісторыі горацкай паэзіі, складзеная з акаравершаў — гэта значыць пачатковыя літары радкоў ствараюць якое-небудзь слова або фразу. Паводле прадстаўнікоў творчых саюзаў, супрацоўнікаў бібліятэк і ўсіх, хто пазнаёміўся з вершамі Аляксандра Ведзянева, зборнік карыстаецца папулярнасцю сярод аматараў літаратурнай творчасці. Так, Марыя Студнёва, галоўны бібліятэкар аддзела гуманітарна-асветніцкай работы бібліятэкі імя Д. Р. Новікава БДСГА, адзначыла:

— Незвычайная форма вершаў першай паэтычнай кнігі Аляксандра Ведзянева сведчыць аб яго выдатнай фантазіі і працаздольнасці. А дзякуючы натхненню і паэтычнаму дару перад чытачамі адкрываецца душа паэта, які ўмее думаць, адчуваць і марыць. Можна з упэўненасцю сказаць, што маляўнічыя вобразы і трапныя рыфмы зборніка паэзіі «Щепотка соли» зробіць наша паэтычнае меню больш вытанчаным і разнастайным.

Значнае месца ў кнізе займаюць вершы духоўнай тэматыкі. Адчуваецца, што паэт імкнецца сваёй творчасцю служыць людзям, каб раскрыць іх сэрцы і запаліць верай.

Падчас прэзентацыі ў адрас аўтара прагучала шмат цёплых слоў і водгукаў ад протаіерэя Сяргея Мосура, настояцеля Храма Усіх Беларускіх Святых, актыўным прыхаджанінам якога з'яўляецца Аляксандр. Свае вершы прысвядзілі творцу член Саюза пісьменнікаў Беларусі Наталля Ніканчук, мясцовыя паэты Алесі Азаранка, Валянціна Мажугіна, Святлана Ластачкіна. Дырэктар музея Святлана Макеева ўручыла паэту грамату за актыўнае супрацоўніцтва з музеем і ўдзел у рабоце літаратурнага аб'яднання «Роднае слова», а дырэктар

Фота Дзмітрыя Фізілі.

Горацкага Дома рамёстваў Зоя Чандакова — памятны падарункі ад сваёй установы. Кіраўнік аб'яднання «Роднае слова» Людміла Дзеружкова падарыла аўтару Псалтыр.

Вершы з раздзелаў зборніка дэкламавалі ўдзельнікі тэатра-студыі «Парадокс» УА БДСГА, студэнцкіх клубаў «Роднік» і «Дэбют». У цудоўным выкананні горацкіх салістаў Валерыі Салынік і Андрэя Шутава ўпершыню прагучалі песні на словы Аляксандра Ведзянева «Восеньскі ранак», «Вандроўнік», «Песня пра каханне», музыку да якіх напісала выкладчык дзіцячай школы мастацтваў і вакальна-хараваго майстэрства Ганна Калікінская.

Добры настрой і запал дарыў глядачам народны фальклорны аўтэнтны ансамбль «Паршынскія зоры» (кіраўнік Любава Владыка), актыўным удзельнікам якога таксама з'яўляецца Аляксандр. Душэўнае музычнае віншаванне падарыла і вядомая горацкая спявачка Надзея Курбасова, якая прысвяціла паэту яшчэ і свой верш.

Аляксандр Ведзянеў сваю місію паэта выконвае самааддана, кранаючы струны душы самага строгага і пераборлівага чытача.

Людміла ДЗЕРУЖКОВА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

26 лістапада — на літаратурную імпрэзу, прысвечаную 90-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча, у Дом літаратара (15.00).

26 лістапада — на прэзентацыю кнігі Ірыны Масляніцынай і Міколы Багадзяжа ў літаратурны клуб «Шчырасць» пры бібліятэцы № 22 (17.00).

26 лістапада — на сустрэчу з пісьменнікамі аддзялення, прысвечаную 90-годдзю з дня нараджэння

Уладзіміра Караткевіча, у бібліятэку Мінскага дзяржаўнага механіка-тэхналагічнага прафесійна-тэхнічнага каледжа (17.00)

27 лістапада — на фінал конкурсу чытальнікаў паэзіі Беларусі сярод вучняў у СШ № 168 г. Мінска (14.00).

з нагоды

Творчасць, большая за жыццё

Ці магчыма, каб творчая дзейнасць пісьменніка складала 103 гады, калі ён пражыў няпоўныя 87? Шмат часу правёў Ян Скрыган у высылцы (у 1937 годзе быў асуджаны на 10 гадоў зняволення ў лагерах і 10 гадоўсылкі). У Нова-Іванаўскім лагерах пад Марыінскам, ва Узбекістане, Эстоніі, Краснаярскім краі пісьменнік не пакідаў пісаць, а год такой працы прыраўноўваецца да трох звычайных гадоў.

Падчас вечарыны Таццяна Лаўрык, загадчык аддзела інфармацыйна-аналітычнага Нацыянальнай бібліятэкі, прадставіла новы раздзел віртуальнага праекта — «Круці лёсу Яна Скрыгана (1905—1992)». Нагадаю, праект «На хвалі часу, у плыні жыцця» ажыццяўляецца Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі, Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры, Беларускім дзяржаўным архівам-музеем літаратуры і мастацтва і часопісам «Маладосць» да 100-годдзя ўтварэння літаратурнага аб'яднання «Маладняк». Праект даступны на сайце Нацыянальнай бібліятэкі. У вольным доступе — раздзелы, прысвечаныя юбілям Валерыя Маракова, Адама Бабарэкі, Уладзіміра Дубоўкі, Уладзіміра Хадыкі, Кузьмы Чорнага.

Распавед на старонцы Яна Скрыгана пачынаецца з апісання жыцця

і творчасці пісьменніка, дзе падаюцца малавядомыя факты. Так, пазначана, што пісьменнік прымаў удзел у стварэнні 12-томнага выдання «Беларускай савецкай энцыклапедыі», за што атрымаў Дзяржаўную прэмію Беларусі (1976).

Дзякуючы рэсурсам праекта, змешчаным на сайце бібліятэкі па дамоўленасці з дачкой пісьменніка Галінай Скрыган, кожны можа не выходзячы з дома спампаваць поўныя тэксты васьмі кніг Яна Скрыгана, пазнаёміцца з яго перакладамі. Ёсць і збор яго твораў, і выданні, укладзеныя Галінай Скрыган. У раздзеле праекта, прысвечаным даследаванню творчасці пісьменніка, размешчаны кнігі з успамінамі пра яго і бібліяграфічныя спісы з кніжных, энцыклапедычных і перыядычных выданняў. Маюцца ў свабодным доступе і поўныя тэксты даследчыкаў яго творчасці (Кастуся Цвіркі, Насты Грышчук).

Ёсць на сайце і раздзел ушанавання памяці пісьменніка, і фотагалерэя са здымкамі з сямейнага архіва. Ліставанне Яна Скрыгана з Янкам Брылём, Максімам Танкам па-асабліваму раскрывае свет творцы, распавядае пра яго як пра чалавека са сваімі клопатамі, марамі, радасцямі. Вобраз пісьменніка быў увасоблены і ў творах выяўленчага мастацтва, з якімі можна азнаёміцца віртуальна: у цэнтры эстонскага горада

Ківіылі знаходзіцца памятны камень з партрэтам творцы, а на доме, дзе ён жыў у 1948—1949 гадах, — мемарыяльная дошка. Сябра пісьменніка Заір Азгур стварыў скульптурны партрэт Яна Скрыгана, а мастак Мікола Купава — графічны.

Падчас вечарыны быў прэзентаваны альбом «Фоталетапіс хатняга архіва Яна Скрыгана», які выйшаў у «Кнігазборы» да юбілею пісьменніка. «Калі бацька вярнуўся з высылкі, ён зразумеў, што не мае права не напісаць пра тых людзей, з якімі дзяліў пакуты цягам доўгіх гадоў, аб тых, хто загінуў, — распавяла Галіна Скрыган, укладальніца альбома. — Успаміны пісаў да канца жыцця, але не ўсе былі апублікаваны прыжыццёва. Разбіраючы архіў таты, знайшла і даўнія яго здымкі, у тым ліку і групавыя “маладнякоўскага” перыяду, і партрэтныя — так і склаўся альбом». Здымкі ў ім размеркаваны тэматычна. Вельмі падрабязны, грунтоўны каментарый пад вокладкай выдання зрабіла Галіна Скрыган: звесткі і гістарычныя, і з сямейнага жыцця.

Музычны падарунак прысутным на вечары памяці даслаў унук пісьменніка, Ян Скрыган, вядомы гітарыст, удзельнік канцэртаў у многіх краінах. У відэазапісе прагучала яго кампазіцыя «Дзень у лістападзе».

Яна БУДОВІЧ

зваротная сувязь

Сівая студня ды іншыя гісторыі

У суботу і нядзелю ў праграме «Паэтычная раніца» канала «Культура» Беларускага радыё прагучаць радыёкампазіцыі паводле вершаў Дануты Бічэль-Загнетавай і айчынных паэтаў пачатку XX стагоддзя. У выхадныя выйдзе праграма «Паэзія XXI стагоддзя», якая прапануе выбарныя радкі Генадзя Пашкова.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігалюбу» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, кніжнымі навінкамі і аглядам «ЛіМа». У нядзелю ўвазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці». У радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з гісторыкам Леанідам Несцерчуком.

У «Літаратурнай анталогіі» ладзіцца чытанне рамана Уладзіміра Караткевіча «Чорны

«Адна на падмошчах». У выхадныя ў выцэрні час у праекце «Літаратурныя гісторыі» слухайце апавядання «Сівая студня» Уладзіміра Міхно і «Апошні ваўкалак» Алеся Каско.

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць першая частка радыёспектакля «...І няма шляху чужога» паводле Уладзіміра Саламахі і інсцэнажанае апавяданне Міхаса Стральцова «Восеньскі ўспамін». Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра перад мікрафонам чакае першая частка радыёспектакля «Кароль Лір» паводле Уільяма Шэкспіра. Расклад перадач канала даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

14 лістапада 55 гадоў споўнілася Ірыне Масляніцкай, гісторыку.

15 лістапада 55-гадовы юбілей адсвяткаваў Уладзімір Ашурка (Філмар Плэйс), паэт.

16 лістапада 1945 года быў падпісаны ў друку першы нумар альманаха «Отчизна», з 1947 г. — «Советская Отчизна», з 1960-га — часопіс «Нёман».

19 лістапада 65-годдзе адзначыў Вячаслаў Бурдыка, пісьменнік.

21 лістапада — 120 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Дзянісава (1900—1971), спевача, народнага артыста БССР.

21 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Судніка (1910—1995), мовазнаўца, заслужанага дзеяча навукі БССР.

21 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Анатоля Шаг-Наважылава (1910—2007), артыста цырка, ілюзіяніста, заслужанага артыста БССР.

21 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Сямёна Геруса (1925—1998), графіка, педагога.

23 лістапада 60 гадоў спаўняецца Генрыху Тарасевічу, паэту.

23 лістапада — 180 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Пушылава (1840—1897), скрыпача, педагога.

23 лістапада — 120 гадоў з дня нараджэння Ларысы Ярмаінай (1900—1984), актрысы, тэатральнага дзеяча, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

23 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Змітрака (Дзмітрыя) Астапенкі (1910—1944), паэта, перакладчыка.

23 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Міронава (1910—1992), прэзаіка, заслужанага работніка культуры БССР.

24 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Льва Любімава (1905—1977), дырыжора, народнага артыста БССР.

24 лістапада 60-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Ермалаеў, ваенны дырыжор, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

на развітанне

Быў побач з намі

Калектыў выдавецтва «Чатыры чвэрці» з вялікім смуткам развітваецца са сваім шматгадовым аўтарам і ўдзельнікам мноства выдатных праектаў, паплечнікам і сябрам Уладзімірам Рыгоровічам Шчасным.

Больш за чвэрць стагоддзя ён быў побач з намі. Спадзяёмся, што і мы ўсе гэтыя гады былі для яго сапраўднымі сябрамі і памочнікамі, а ўсё створанае сумеснымі намаганнямі, як і напісаныя ім кнігі, стала неацэнным унёскам у нашу нацыянальную культуру.

Ад імя супрацоўнікаў Ліліяна АНЦУХ

Установа адукацыі «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі» аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасада (да 5 гадоў) прафесарска-выкладчыцкага складу з далейшым заключэннем кантракта ў выпадку выбарання на тэрмін, вызначаны Наймальнікам:		
1	кафедра музыкальнай педагогікі, гісторыі і тэорыі выканальніцкага мастацтва	— загадчык кафедры (1,0 шт. адз.)
2	кафедра харавога дырыжыравання	— дацэнт (1,0 шт. адз.)

25 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Анатоля Дзямянава (1925—1972), скульптара, педагога.

25 лістапада 90-годдзе адзначае Анатоль Красінскі, кіназнаўца, кінакрытык.

26 лістапада — 215 гадоў з дня нараджэння Яўстафія Янушкевіча (1805—1874), кнігавыдаўца, публіцыста, мемуарыста.

26 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Юрыя Семянякі (1925—1990), кампазітара, народнага артыста БССР.

26 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча (1930—1984), паэта, прэзаіка, драматурга, публіцыста, перакладчыка, кінасцэнарыста.

26 лістапада 75 гадоў спаўняецца Льву Алімаву, графіку, заслужанаму дзеячу мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

27 лістапада — 120 гадоў з дня нараджэння Рыгора Пукста (1900—1960), кампазітара, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

27 лістапада — 105 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Навумава (1915—1979), мастака-афарміцеля, жывапісца.

«ЛіМ»-люстэрка

Нацыянальны кінапраект «Янка Купала» рэжысёра Уладзіміра Янкоўскага атрымаў прыз «Падзея кінематографічнага года» на II Міжнародным фестывалі кіно краін Садружнасці «Маскоўская прэм'ера». Паказ фільма прайшоў 14 лістапада ў маскоўскім Доме кіно, перадае БелТА. Між тым яшчэ адзін беларускі фільм рэжысёра Дар'і Юркевіч «Пастка» адзначаны ўзнагародай «Калючы погляд» і дыпломам конкурсу кароткаметражных фільмаў за смелую інтэрпрэтацыю ідэй Франца Кафкі і Данііла Хармса ў вобразах сучаснага свету. Штогадовы фестываль «Маскоўская прэм'ера», які праводзіцца дзеля мацавання адзінай прасторы кіно, арганізаваны пры падтрымцы Міждзяржаўнага фонду гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніц СНД.

Беларуская асацыяцыя «БелБрэнд» заснавала прэмію «Вектар. Паэзія штрыхоў» за найлепшую ілюстрацыю на IX Міжнародным конкурсе «Адкрытая Еўразія». Пераможца будзе ўдастоены гранта ад асацыяцыі ў памеры 1000\$. Узнагароды будуць уручацца падчас фестывалю «Open Eurasian Literary Festival & Book Forum», які пройдзе з 27 па 30 мая 2021 года ў Лондане. Форум фіналістаў, дзе ўдзельнікі, у тым ліку прэтэндэнты на грант ад асацыяцыі «БелБрэнд», змогуць прэзентаваць свае работы, пройдзе 7 снежня ў анлайн-фармаце.

Новы раман Яўгена Вадалазкіна «Апраўданне вострава» выходзіць у «Рэдакцыі Алены Шубінай» у канцы лістапада. Як паведамляецца на сайце выдавецтва, кніга працягвае традыцыі «Лаўра», але пры гэтым уяўляе сабой глыбокае разважанне пра сутнасць часу і сэнс гісторыі. «Гэта адначасова і псеўдагістарычны раман, і жыццё, і прытча, і сучасная, наджанравая проза. Кніга, у якой зліліся адразу некалькі эпох: Сярэднявечча, дваццатае стагоддзе і сучаснасць. Сутыкнуліся характары непадобных людзей: прагных да ўлады правіцеляў і мудрых няхціўцаў, маўклівых манахаў-летапісцаў і гучных вулічных прамоўцаў, абаронцаў новага і прыхільнікаў старога», — адзначаюць у выдавецтве.

Электронны партал «Свет Дастаеўскага», дзе сабраны матэрыялы пра жыццё і творчасць пісьменніка, запусцілі да 200-годдзя з дня яго нараджэння, інфармуе РІА «Новости». Прадстаўлены матэрыялы з калекцыі расійскіх музеяў, а таксама навукова-папулярныя артыкулы. Удкладняецца, што праект накіраваны на аб'яднанне найлепшых рэсурсаў пра Фёдара Дастаеўскага, каб сфарміраваць найбольш поўнае ўяўленне пра асобу і творчую спадчыну класіка. Ідэю ажыццявілі Дзяржаўны музей гісторыі расійскай літаратуры імя У. І. Дзяля і Студыя Арцёмія Лебедзева пры падтрымцы Міністэрства культуры Расійскай Федэрацыі і з удзелам музеяў Ф. М. Дастаеўскага ў Санкт-Пецярбургу, Старой Русе, Новакузнецку і Омску.

Карціна *Jugs and Bottles* («Збаны кі бутэлькі»), напісаная былым прэм'ер-міністрам Вялікабрытаніі Уінстанам Чэрчылем, пайшла з малатка за \$1,29 млн. Пра гэта гаворыцца ў паведамленні аўкцыённага дома *Sotheby's*, які правёў анлайн-таргі творами сучаснага і пасляваеннага брытанскага мастацтва. На карціне намалёваны пустыя збаны і шклянкі, што стаяць на срэбным падносе, а таксама адкрытыя бутэлькі брэндзі і скотчу. Як адзначылі ў аўкцыённым доме, палатно сведчыць аб ладзе жыцця, які вёў дзяржаўны дзеяч у сваім памесці Чартуэл у графстве Кент на паўднёвым усходзе Англіі. У рабoce, па словах экспертаў, прасочваецца ўплыў англійскага мастака Уільяма Нікалсана, аднаго з настаўнікаў экскіраўніка ўрада. Нягледзячы на тое, што Чэрчыль захапіўся жывапісам у сталым узросце, ён паспеў стварыць больш за 500 палотнаў. Большая частка гэтых работ знаходзіцца ў прыватных зборах або належыць нашчадкам палітыка.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Бязмежны круг спакою і любові

«Даволі доўгі час я не займаўся літаратураю. Я пабываў у Сібіры, Узбекістане, Эстоніі, бачыў розныя землі і гарады.

І ўсюды на сваім шляху сустракаў і добрых, і благіх людзей. Найбольш добрых, і найбольш гэта помніш, бо на добрым вучышся сам. Я маю на ўвазе не якую дабрачыннасць, а чуласць, сумленнасць і праўду, няхай сабе жорсткую, чалавечыя ўчынкі. А благія — гэта як памылкі друку».

Ян Скрыган «Кругі».

Разбіраючы архівы бацькі, сярод папер, накідаў, кароткіх запісак, філасофскіх сентэнцый і высноў, дадумак, маргіналіяў мне трапіліся на вочы дзве фразы — «Сэрцу горкая далячынь» і «Спакою душы не будзе», датаваныя 1992 годам, апошнім годам жыцця бацькі. Яны востра і моцна ўрэзаліся ў маю памяць. Можна, былі прызначаны для загаловаў будучай драмы або трагедыі. А магчыма, у іх закладзены больш тонкі падтэкст, сакральны сэнс якога патрабуе асаблівага разумення...

Знешне бацька здаваўся замкнёным, крыху суровым — чалавекам самім у сабе. За лінзамі акулераў цяжка было прачытаць у вачах яго думкі і настрой. Усе свае ўражанні, перажыванні, ваганні, сумненні ён расказваў на старонках запісных кніжак і кніжачак і, канечне, на старонках дзённікаў. Тут ён мог павысваджацца, раскрыць патаемныя куточки душы, паведаміць пра тое, што раздзірае яго сэрца. Тут быў яго сакральны свет.

Дзённікі я знайшла выпадкова, пасля смерці мамы. Дзесяць агульных пранумараваных сшыткаў былі акуратна перавязаны матузом. Мне адразу стала ясна, прынамсі на першы погляд, што гэта дзённікі. Калі позірк пабег па заляжалых зліплых лісточках, стала відавочна, што іх трэба прыводзіць у чытальны выгляд. І так ад старонкі да старонкі, па меры паступовага паглыблення ў атмасферу часу, перажываючы разам з бацькам самыя розныя неверагодныя жыццёвыя перыпетыі, форс-мажорныя калапсы, калі зямля рушыцца пад нагамі і крушэнне ўсіх надзей становіцца амаль незваротнаю кропкаю, я зразумела, чаму шматпакутнаю чырвонаю стужкаю праходзяць туга, трывога, боль. Напрыклад, вось такі запіс: «Не магу зразумець, адкуль на сэрцы ў мяне так многа трывогі. Нейкае як бы жаданне, нейкае чаканне, няўпэўненасць. Як бы нешта павінна здарыцца — нядобрае, цяжкае» (5.08.1974). Ці гэты: «Трывожуся і трывожуся. Мабыць, ужо ніколі не дайду да спакойнасці — такую зняверанасць выпрацавала ў мяне жыццё» (20.01.1984). А вось запіс у апошнім год жыцця: «Госпадзі, як на душы трывожна і страшна» (2.01.1992).

Жорны таталітарнай сістэмы не абмінулі майго бацьку, як і многіх яго паплекнікаў. У помны 1937 годзе 32-гадовага Скрыгана асудзілі на 10 гадоў лагераў. Ён тады быў ужо даволі вядомым пісьменнікам у поўным росквіце творчых сіл, калі ўсё жыццё яшчэ наперадзе і багата высокіх бясхмарных планаў павінны абавязкова спраўдзіцца. Здавалася, можна было б проста зламацца, як гэта, на жаль, здарылася з некаторымі асобамі. Можна было б ужо ніколі не вярнуцца

Ян Скрыган, 1936 год.

ні на родную зямлю, ні ў літаратуру, ні ў нармальнае чалавечае існаванне. Аднак гэтага не адбылося. Напэўна, таму, што храм у душы майго бацькі быў змайстраваны са звышмоцнага матэрыялу. І ў гэтым храме ніколі не згасаў агеньчык веры, надзеі, любові, ён дапамог вытрымаць усе выпрабаванні, якіх хапіла б, па словах бацькі, на некалькі жыццяў!

Прайшоўшы лагерны тэрмін па поўнай 10-гадовай праграме, бацька не меў права жыць ні ў Беларусі, ні ў буйных расійскіх гарадах. Прабукаўшы пэўны час па свеце ў пошуках прыстанку, тата спыніўся ва Узбекістане, горадзе Фергане. Там сустраў маю маму Ганну Міхайлаўну, якая падчас вайны была эвакуіравана з Масквы з гідролізным заводам, дзе працавала. Там я і нарадзілася. Пражылі мы ў Фергане нядоўга. Усё часцей, па словах таты, стала падступаць туга, ад якой нельга было знайсці выратавання: «Я пачаў бачыць сны, як налівае і ходзіць хвалямі жыта, як па лузе растуць кусты, як віюцца ў полі дарогі, і думаю: няўжо ж гэта ўсё я цяпер буду бачыць толькі ў снах?» (Ян Скрыган «Кругі»).

І тут шчасліва выручыла нечаканасць, дзякуючы якой мы неўзабаве апынуліся на эстонскай зямлі, што прытуліла нашу сям'ю ў вельмі цяжкі перыяд жыцця, дала пэўнае апірышча, працу (галоўным бухгалтарам на Сланца-хімічным камбінаце ў г. Ківілі). Думалі, Эстонія стане для нашай сям'і другой радзімай.

І вось, калі жыццё стала ўжо больш-менш наладжвацца, на тату абрынулася новая трагічная неспадзяванка. Справа ў тым, што ў 1949 годзе пракацілася вынішчальным катком другая хваля рэпрэсій, якая накрыла сабою ўсіх, хто перажыў жорны першай хвалі 30-х гадоў. Цяпер вырак быў такі: на вечнае пасяленне ў Сібір.

«Вось так скончылася маё гасцянне ў Эстоніі (лістапад 1945 г. — Г. С.). Яшчэ добра, што чэкіст згадзіўся зайсці са мною дадому. Каб я мог пераадзецца аднаведна таму, дзе цяпер мне давядзецца быць (тату арыштавалі акурат на рабоце. — Г. С.). Дома быў Алёшка (мой брацік па маці. — Г. С.), я напрасіў яго збегчы на работу да мамы і сказаць, каб яна скоранька ішла дадому. Вядома, яна тут жа прыбегла... Калі я выходзіў з дому, скрозь слёзы яна сказала: «Памятай, дзе б

ты ні быў, я да цябе прыеду»» (Ян Скрыган «Эстонія», 1992 г.).

І прыехала. Разам з намі — дзецьмі — мною і брацікам па маці Алікам. Тата падчас сустрэчы на вакзале ў Краснаярску ціхенька шапнуў ёй: «Ты вярнула мне жыццё».

Так сталі мы жыць у сяле Сухабузім Краснаярскага краю, дзе зімою маразы даходзяць да -55°, а ўлетку спёка да +50°. Нават часам збіралі два ўраджаі за лета. Сяло гэтае шырока раскінулася сярод тайгі на берагах рэчкі Бузім. Зямлянка, якая была нам жыллом, стала на самым ускрайку, далей цераз рэчку — могілнік, а за могілнікам — тайга.

Неўзабаве ў нашай зямлянцы было ўсё абсталявана. Сваімі рукамі былі зроблены зэдлі, стол, палічкі і шмат чаго іншага. Жыццё наладжвалася.

«Я думаю, што ўжо карэнны сібірак і нікуды мне не трэба. Але аднойчы на работу да мяне прыбегла Аня і, адчыніўшы дзверы ў кантору, дала знак, каб я выйшаў. У руцэ ў яе ўгледзеў раскрыты канверт. Не ведаю, што я падумаў, але на гэтую хвіліну ўсё для мяне знікла. «Вось чытай, — сказала яна, з дрыжэннем рукі падаючы той канверт. — Толькі спакойна». Я яшчэ не паспеў прачытаць ні радка, як з розных накаяў зачохкалі дзверы і людзі падбягалі да мяне, вішчалі і ціснулі рукі. Ніхто не ведае законаў, па якіх так скоро пазнаюцца добрыя весці. Гэта было паведамленне пракуратуры БССР, я атрымаў яго 17 студзеня 1955 года.

Цяпер я адчуў, што не магу аставацца тут ні аднаго дня» (Ян Скрыган «Кругі»).

Намер звярнуцца да жанру ўспамінаў пра людзей, з якімі пашчасціла знацца ў розныя перыяды жыцця, узнік у таты, калі ён вярнуўся пасля рэабілітацыі ў Мінск. Ён адчуў, што цэлае пакаленне, плеяда таленавітых, выдатных беларускіх пісьменнікаў, якіх ведаў у маладосці — тых, якія расстраляны, загінуты ў Сібіры, закатаваны ў турэмных камерах, і тых, хто прапаў без вестак, і тых, якія выпадкова, цудам засталіся жывымі, прайшоўшы праз гораны пекла, — іх імёны аказаліся амаль напалову забытымі. Гэтыя людзі — цвет нацыі, якія навечна застануцца маладымі: Платон Галавач, Васіль Каваль, Юлі Таўбін, Сымон Баранавых, Паўлюк Шукайла, Цішка Гартны, Лукаш Калюга, Алесь Гародня, Міхась Зарэцкі і яшчэ, і яшчэ... Бацька адчуваў патрэбу, абавязак перад нашчадкамі, лічыў сваім доўгам, можна сказаць, бачыў місію ў тым, каб пакінуць будучыні памяць аб часе, падзеях, людзях. Тым больш што такая сфера літаратурнай дзейнасці, як успаміны і наогул усё, што звязана з так званай мемуарнай літаратурай, літаратурным партрэтам, была любя бацьку: «Люблю мемуары. Не параўнаю іх ні з якім раманам. Сувязь часоў, пазнаванне гісторыі. Патрэба душы» (дзённікі, 10.01.1981).

Паралельна з маёй работаю над перадрукам дзённікаў бацькі вызвала неабходнасць выдаць усе гэтыя ўспаміны, літаратурныя партрэты-апаваданні асобнай кніжкай. Менавіта з дзённікаў я даведалася, з якой трапятлівасцю, любоўю, адказнасцю, сумневам, ваганнямі тата працаваў над кожным вобразам. Вось напрыклад: «Гайрука я псуу тым, што доўга раблю. І яго трэба карацей. Не напіхваць непатрэбчынай» (дзённікі, 24.10.1981). Ці гэта: «Каторы раз бярэся напісаць пра Ганну Бухарыну

(Ларыну. — Г. С.), пакуль што не даецца» (дзённікі, 3.04.1989). І яшчэ: «Гэта страшная штука — адчай у творчасці. Успамін. Пра тое, як бачыўся з Бэла Кунам у нас у Нова-Іванаўскім лагера Адрку: што пісаць пра тое неймаверна цяжка...» (дзённікі, 9.02.1989). Ці вось яшчэ: «Не разумею, як я да гэтага часу нічога не напісаў пра Алеся Гародню! Трэба абавязкова напісаць! Гэта ж будзе і пра час, і пра сябе, і пра цэлую паласу жыцця нашай літаратуры. І толькі вось сёння, прылежышы пасля абеда адпачыць і прагнуўшыся, успомніўшы нечакана той час, — сам на сябе за гэта насварыўся. Гародня ж — найкаларытнейшая і найнеспадзяванейшая фігура ў нашай літаратуры» (дзённікі, 12.11.1989).

Гэта тата напісаў, калі яму было 84 гады. Наогул, такая акалічнасць не можа не кідацца ў вочы. Гэта гады, калі чалавеку пасля васьмідзесяці і невылечная хвароба. Таму, напэўна, цалкам апраўдана з аднаго боку — жаданне як мага больш зрабіць, а з другога — немагчымасць трымаць зададзены самому сабе тэмпы, што яшчэ больш знясільвае фізічна і духоўна. «Божа, а як цяжка стала пісаць! Вунь таго Гайрука пішу цяпер — гэта ж пакута! Нічога не хочацца дазволіць сабе лішняга» (дзённікі, 5.03.1986).

Такі душэўны настрой не выклікае здзіўлення, успрымаецца вельмі натуральна, ведаючы і ўзрост, і стан здароўя таты. Здавалася, толькі б паспець дарабіць пачатае. Але ж не, неардынарная творчая душа жыве па сваіх законах. Для яе не існуе аніякіх абмежаванняў у думках і думках.

Вось толькі невялікая крыха з таго, што марыў зрабіць тата:

- Сібірска-Эстонска-Ферганская эпопея;

- паездка на Шалтыр;

- спіс апаваданняў-ўспамінаў за 20 з лішкам сваіх астрожніцкіх гадоў: «Бо трэба, ой як трэба спяшацца» (дзённікі, 1989);

- «Пяты круг. Дом»: «Трэба конча дажыць, каб напісаць яшчэ «Пяты круг. Дом». Гэта вельмі патрэбны круг» (дзённікі, 1986).

«Спакою душы не будзе», «Сэрцу горкая далячынь» — фразы, застылыя ў часе, так і застаюцца ўсяго толькі за галоўкамі. Які ўтойваецца падтэкст у гэтых фразах? Якім задумам так і не было суджана матэрыялізавацца ў словы? Адказу на гэтае пытанне няма. Па сутнасці, гэта квінтэсэнцыя ўсяго жыццёвага шляху — стромкіх віражоў і паваротаў, незаменных страт, душэўных катастроф і ўзрушэнняў. У гэтым кантэкście з'яўляецца паказальным, прынамсі не выклікае здзіўлення, апошні запіс у дзённіках: «Якая страшная ноч была мне сёння. Я паміраў... Над усім пануе варожасць, ссылка, нікчэмнасць пражытага і бачанага. Адно што было ў мяне высокае, чэснае, яснае — жонка, якая заўсёды і ўсюды ішла за мною. Прычым — гэта ж другая жонка. З першаю ж навечна мяне разлучыла ссылка, Сібір. Таксама памятаю яе толькі добра. Вунь на сцяне вісіць і партрэт сына, якога ніколі не бачыў. Цяпер ён сфатаграфаваны з дзівюма дачкамі.

Усё жыццё маё — як казка, толькі нядобрая, суровая. Як чужая».

18 верасня 1992 года смерць бязлітаснай рукой у адно імгненне назаўжды спыніла сэрца, якое не ведала супакою і адпачынку. Засталася памяць.

16 лістапада 2020 года спаўняецца 115 гадоў з дня нараджэння Яна Скрыгана. Прысвячаю мой сціплы аповед светлай памяці бацькі.

Галіна СКРЫГАН

Разгадаць аўдыясвет...

Многія радыёслухачы пазнаюць Галіну Шаблін-Мскую — вядучую радыёблага «Адлюстраванні», праграм «Тэатр Беларускага радыё», «Літаратурны творчы вечар», «Гаспода» — па голасе. Ён зачароўвае: строгі і роўны, як голас драматычнага акцёра, але ў той жа час здольны спачуваць і суперажываць, перадаць шырокую гаму эмоцый. Нядаўна Галіна Шаблінская адзначыла свой працоўны юбілей: яна аддала радыё 35 гадоў. Сёння загадчык аддзела літаратурна-мастацкіх праграм Першага нацыянальнага канала Беларускага радыё расказала карэспандэнту «ЛіМа» пра асаблі-васці сваёй работы.

— Галіна Васільеўна, ваша літаратурная мова, да-сведчанасць, прафесіяналізм уражваюць. Раскажыце пра шлях у прафесію.

— Не буду казаць пра захапленне радыё з дзяцінства, гэтага не было. Школьніцай любіла ўключачь радыёлу «Чайка», каб паслухаць пэўныя праграмы. Але пра радыё-журналістыку як прафесію не марыла. Больш за тое, на факультэце журналістыкі БДУ рыхтавалася да працы ў друкаваных СМІ. Але ўрэшце склалася так, што 35 гадоў працую на Беларускім радыё і ні разу пра гэта не пашкадавала.

Прыйшла на радыё ў юбілейны год, 15 лістапада. Мая старэйшая калега і настаўніца Аляксандра Паўлаўна Шлег, выключны майстар сваёй справы, сказала: «Галачка, гэта рэдкая супадзенне. Запомні сённяшні дзень». Разам хадзілі на юбілейную ўрачыстасць, якая адбывалася ў Палацы прафсаюзаў. Вельмі ўразіла віншаванне калектыву тагачаснага старшыні Дзяржтэлерадыё Генадзя Бураўкіна. Якім ён быў цудоўным прамоўцам! Так, са святочнай хвалі, усё і пачалосся. Шмат супрацоўнічала з радыё як пазаштатны аўтар: інакш трапіць у штат было амаль немагчыма.

А пачынала працаваць у Галоўнай рэдакцыі вяртанні для дзяцей і юнацтва, у літаратурна-мастацкім аддзеле. Гэта была іншая эпоха, калі кніга не проста называлася най-лепшым сябрам падлетка — яна была ім у рэальным жыцці, уплывала на фарміраванне светапогляду, выклікала эмоцыі, спрэчкі. Вакол кнігі і складалася наша эфірная сетка. Кожны рэдактар аддзела рыхтаваў літаратурныя праграмы для пэўнай узроставай катэгорыі, для старшакласнікаў — я. Мастацка-публіцыстычную праграму «Крылы» вяла разам з артыстамі: спачатку з Вячаславам Галузам, потым Уладзімірам Рагаўцовым, рэжысёрам была Валянціна Кернажыцкая. Якая школа прафесіяналізму! Захапіў праект «Дыялог над разгорнутай кнігай». Гэта знаёмства з кніж-нымі навінкамі праз гутаркі з іх аўтарамі. Колькі адбылося незабыўных сустрэч з пісьменнікамі розных пакаленняў!

У канцы 90-х гадоў пашчасціла працаваць з Уладзімірам Міхайлавічам Юрэвічам, я была рэдактарам радыёклуба «Жывое слова». Цудоўна помню сустрэчы, калі ён прыходзіў да нас у рэдакцыю на запіс праграмы, прыносіў чарговы сцэнарый ці збіраў лісты радыёслухачоў. І абавязкова — гутарка ў кабінёце пра літаратуру, мову, успаміны з ранейшага жыцця. Калі ён ішоў па калідоры Дома радыё ў студыю, з ім віталіся, спынялі, усім хацелася перакінуцца хаця б словам. Можна згадаць яшчэ адну важную праграму таго часу з сімвалічнай назвай «Нанава» — новае пра-чтанне беларускай класікі. Удзел прымалі супрацоўнікі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: Міхась Мушынскі, Уладзімір Мархель, Пятро Васючэнка, Ірына Багдановіч.

Літаратурная радыёжурналістыка — надзвычай цікавы «мацярык» у нашай прафесіі, найцікавейшы складнік якой — яшчэ і пастановачнае вяртанне. Сёння яго спра-вядліва называюць брэндам Беларускага радыё. Таму што вынікам гэтай працы з’яўляюцца найбагацейшыя мастацкія фонды нацыянальнага радыё.

Галіна Шаблінская.

— Вы маеце багаты вопыт працы ў пастановач-ным вяртанні. З’яўляецеся рэдактарам многіх радыёспектакляў, аўтарам радыёных інсцэніровак, апошнія гады — і кіраўніком пастановачнай групы на Першым нацыянальным канале. Раскажыце, у чым спецыфіка жанру? Ці кожны твор можа стаць ра-дыёпастаноўкай?

— Як мастацкая з’ява радыётэатр існуе з 30-х гадоў мінулага стагоддзя, можна сказаць, ён толькі крыху ма-ладзейшы за само радыё. Сёння ў нашых фондах — сотні спектаклей і пастановак. Самыя першыя пастановачныя запісы з тых, што захаваліся, датуюцца пачаткам 1950-х гадоў. Напрыклад, славуата купалаўская «Паўлінка», шэкспіраўскі «Кароль Лір», пушкінскія «Цыганы», «Са-лавей» Змітрака Бядулі. Спіс можна доўжыць. У нас шмат радыёверсій спектаклей, якія паспяхова ішлі на сцэнах вядучых тэатраў краіны ў розныя часы: Нацыянальна-га акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, Нацыянальна-га акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага, Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра юнага гледача, абласных драматычных тэатраў.

Найлепшыя творы беларускай і сусветнай класікі былі ў свой час інсцэніраваны і адаптаваны для радыёверсіі на-шымі папярэднікамі. Сёння стараемся захаваць і працяг-нуць гэтую цудоўную традыцыю. Шмат цікавых прэм’ер адбылося ў «Тэатры Беларускага радыё» за апошні час. Напрыклад, радыёспектаклі «Магнаты і сірата. Соф’я, князёўна Слуцкая» па гістарычнай драме Уладзіслава Сыракомлі, «Млечны Шлях» паводле рамана Кузьмы Чорнага, «Севярын і Гражына» паводле паэмы-аповесці Уладзіміра Караткевіча «Чазенія», «Воўчая зграя» паводле аповесці Васіля Быкава, радыёверсія спектакля Нацыя-нальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы «Тутэйшыя» па п’есе Янкі Купалы ды іншых. Сёлетняя прэм’ера — ра-дыёспектакль «Найдорф» паводле аповесці Івана Пташ-нікава, пастаўлены да 75-годдзя Вялікай Перамогі.

Радыётэатр — гэта найперш літаратурны тэатр. А зна-чыць, мы павінны вельмі адказна ставіцца да выбару твора, які будзем ставіць, незалежна ад таго, арыгінальна гэта п’еса ці інсцэніроўка паводле класікі. Не кожны прازیчны твор можна інсцэніраваць. Ён павінен быць драматургічным. Вельмі важна, каб літаратурная форма адпавядала пэўнай гукавой палітры. Каб з ёю можна было працаваць гукарэжы-сёру і ствараць адпаведную аўдыякарцінку. Ну, а рэжысёру важна адчуць і збудавачь сімвалічную аўдыяпрасторы. Інакш радыёспектакль ператворыцца ў мастацкае чытанне.

Я часам кажу, што ў радыёнай студыі нараджаецца ін-шая мастацкая рэальнасць, імя якой радыёспектакль. Ён

магнетычна злучае акцёрскі талент і душу слухача праз мастацкае слова, музыку, шумавыя эфекты. І стварае своеасаблівы аўдыясвет, які можа быць прачытаны і раз-гаданы кожным слухачом, нават праз дзесяцігоддзі.

— Якія перспектывы ў жанру радыёспектакля ў су-часных медыя? Можа ён канкурыраваць з аўдыякнігай?

— Думаю, што адно другому ніколі не замінае. Прэ-пэўным знешнім падабенстве формы гэта абсалютна-розныя жанры. Больш за тое, сучасная аўдыякніга, па сутнасці, вырасла з радыёспектакля, які мае гісторыю даўжынёю амаль у стагоддзе (прынамсі, у Беларусі). На радыё жанр аўдыякнігі называецца пастановачным чы-таннем. І ў нашых фондах вельмі шмат такіх твораў. Не-калькі гадоў таму, дарэчы, была запісана аповесць Ула-дзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха» ў цудоўным выкананні артыста Аляксандра Гарцуева.

Радыёспектакль аб’ядноўвае людзей, якія не лянуюцца думаць, разважаць, напаўняць духоўную прастору жыц-ця сапраўднай літаратурай, мастацкім словам. А сцвяр-джэнне найлепшых памкненняў чалавечай душы праз мастацкі вобраз ніколі не састарэе. Колькі будзе жыць чалавецтва — столькі і наталяцца светлым, высокім, са-праўдным. Праз адмаўленне бруднага, няшчырага, злос-нага. Што, дарэчы, і засведчыў за доўгі час свайго існа-вання Тэатр Беларускага радыё.

— Вы працавалі і над спадчынай Караткевіча. Што было самае складанае ў гэтай рабоце?

— У 90-х гадах разам з рэжысёрам В. Кернажыцкай пра-цавала рэдактарам над спектаклямі «Ладдзя распачы», «У снягах драмае вясна», «Калядная рапсодыя». Такія роз-ныя творы: бунтарская «Ладдзя», лірычная «Рапсодыя» і надрукаваная ўпершыню ў 1989 г. першая аповесць Ка-раткевіча, якая выклікала цікавасць у пастановачнай гру-пы і за яе аўтабіяграфічны характар. Алегорыя прачытва-лася ў самой назве «У снягах драмала вясна». І хацелася расказаць пра той няпросты час менавіта аўдыямовай. Сама пабудова твора гэтаму спрыяла. Мы вярталі слуха-ча ў студэнцкія гады аўтара. Для радыёспектакля «Лад-дзя распачы» спецыяльна пісалася музыка Сяргеем Хва-шчынскім. І, канечне, Гервасій Выліваха, якога бліскача сыграў Анатоль Жук з яго непаўторнай харызмай, думаю, застанеца адным з найлепшых вобразаў! А «Калядная рапсодыя» атрымалася пясчотнай, лірычнай, але балю-чай, дарэчы, з музыкай Алега Залётнева. Складанасць была толькі ў адным — адпавядаць узроўню мастацкага твора. А ўсё астатняе — гэта захапляльны пошук выраз-ных сродкаў і праца найперш з артыстамі.

У 2018-м на Першым нацыянальным канале адбылася прэм’ера радыёспектакля ў трох частках «Севярын і Гра-жына» паводле «Чазеніі» Караткевіча ў пастаноўцы рэжы-сёра Алега Вінярскага. Інсцэніроўка Пятра Васючэнка, аўтар музыкі і гукарэжысёр Валерый Бяляеў, я была рэдактарам і кіраўніком гэтага пастановачнага праекта. Перакласці «Ча-зенію» на аўдыямову аказалася задачай не такой і прастай, пры ўсёй яе гукавой поліфаніі — мора, тайга, сны галоўна-га героя, сам твор не дазваляе механічнага ўмяшальніцтва. Аўтар інсцэніроўкі Пятро Васючэнка знайшоў патрэбны ход, каб перанесці дзеянне паэмы ў гукавую прастору. Дзве прыродныя стыхі — марская і лясная вызначаюць душэў-ны стан галоўнага героя Севярына Будрыса, у ролі якога — Аляксандр Малчанаў, Гражына — Марта Голубева. Аўтар-ская танальнасць паэмы цудоўна падхоплена апавядаль-нікам Віктарам Манаевым. Вельмі цікава працавалася над гэтым радыёспектаклем з цудоўным акцёрскім складам.

Хацелася б паставіць і «Дзікае паляванне караля Стаха». Гэта ў нашых марах і планах.

Гутарыла Яна БУДОВІЧ
Поўную версію чытайце на сайце zviazda.by

Жывое слова Беларускага радыё

«Хочаце гаварыць прыгожа, слухайце радыё», — часта казала нам на ўроках наша настаўніца Тамара Фёдараўна.

«Што сёння ўвечары будзем слухаць у «Тэатры перад мікрафонам?» Паглядзі па праграме», — пыталася бабуля.

Радыё і мастацкае слова, прыгажосць роднай мовы... За ўсю сваю дзевяностая-цігадовую гісторыю Беларускае радыё было знакавым культурным асяродкам у жыцці краіны, прапагандавала высокія мастацкія каштоўнасці, знаёміла з шэдэўрамі музыкі, літаратуры, тэатральнага мастацтва.

У прыватнасці, у адной з першых пера-дач радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» свае вершы перад мікрафонам чыталі Паўлюк Трус, Алесь Дудар, Кандрат Кра-піва. Літаратурныя перадачы заваявалі аўтарытэт у слухачоў.

Музыка, радыё, тэатр сталі дасягнен-нем жыхароў усёй рэспублікі. Родная

Працяг тэмы. Пачатак на 1-й стар.

літаратура, мастацкае слова знаходзілі аса-блівы эмацыянальны водгук у слухачоў.

На нашым радыё працавалі людзі, мно-гія з якіх сталі гонарам айчынай куль-туры. Музыканты, пісьменнікі, артысты разам з рэпарцёрамі, рэжысёрамі, гука-аператарамі стваралі летапіс народнага жыцця, былі шчырымі і дасведчанымі суразмоўцамі для мільёнаў людзей. Ра-дыё станаўлілася іх жыццёвым і творчым лёсам.

Нельга не згадаць, да прыкладу, Ула-дзіміра Міхайлавіча Юрэвіча — аднаго з першых дыктараў. У гады Вялікай Ай-чынай вайны яго голас нёс беларускаму народу жывое роднае слова, заклікаў на барацьбу з ворагам, усяляў веру ў Пера-могу. У пасляваенны час Юрэвіч узна-чальваў аддзел літаратурна-драматыч-нага вяртання, амаль сорак гадоў веў радыёклуб «Жывое слова» — праграму, якая вучыла слухачоў любіць і шанаваць родную мову.

Спачатку «Жывое слова» было гуль-нёй, віктарынай, але потым вывучэнне беларускай мовы ў межах праграмы па-глыблялася, склаўся клуб, што аб’яднаў дзяцей, якія любілі пісаць па-беларуску. Вельмі многім з іх «тата» ад клуба даваў рэкамендацыі для паступлення ў інсты-туты, а пазней — для выдання кніг. Сён-ня многія з «жываслоўцаў» сталі вядо-мымі ў сваёй галіне прафесіяналамі: гэта пісьменнікі Алесь Бадак, Уладзімір Маз-го, Анатоль Бутэвіч, Віктар Шніп. У цэ-лым, гэтае пакаленне творцаў можа лічыцца выхаванцамі Юрэвіча. Ён пра іх клапаціўся як бацька, часта тэлефанаваў, пытаўся пра жонак і дзяцей, пра справы.

Паслядоўнікам Юрэвіча быў паэт Мікола Чарняўскі. На Беларускім ра-дыё ў розны час працавалі Валянцін Лукша, Віктар Шымук, Казімір Ка-мейша, іншыя вядомыя творцы. Радыё развівалася, удасканалывала вяртан-не, прыходзілі новыя тэхналогіі. Але

роднае слова, мастацтва заставалася прыярытэтам.

І пра гэта нялішне нагадаць, бо ў пато-ку разнастайнага эфіру, які можна пачуць штодня, каналы нашага радыё вылучаю-ца пастаяннай увагай да слова, да айчы-най культуры, да высокай духоўнасці.

Беларускае радыё і сёння не толькі рас-казвае і, дарэчы, паказвае, не толькі пра-дастаўляе мікрафон выдатным людзям краіны — яно па-ранейшаму вучыць, раіць, дзеліцца каштоўнымі ведамі і куль-турнымі набыткамі.

Урокі беларускай мовы для замежнікаў, моўныя хвілінкі, парады, як правільна га-варыць па-беларуску, атрымалі пастаян-ную прাপіску ў эфіры. Зрэшты, як і знаём-ства з найлепшымі здабыткамі рускай і сусветнай культур. Пра гэта можна га-варыць з пачуццём гонару і з верай у тое, што традыцыі, якія склаліся за гэты час, будучь прадаўжацца і пашырацца.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Чорна-белыя арэлі

Калі знаёмішся з творам, дзе да-
мінуе пэўная тэма, ва ўяўленні
ўсплываюць ужо знаёмыя вобра-
зы — з нядаўна прачытанага ці
прагледжанага (калі гаварыць пра
кіно ці выяўленчае мастацтва)
альбо з таго, што найбольш запо-
нілася. Міжвольна параўноўваеш
новых герояў з партрэтамі, якія па
тых ці іншых прычынах надзейна
захаваны ў памяці, і шукаеш адка-
зы на пытанні: што паміж асобамі
агульнага, што — адрознага? Як
дзейнічаюць у падобных сітуацы-
ях і чаму адчуваюць сябе так, а не
інакш? Шукаеш адказы ў тым ліку,
каб упэўніцца ў асабістых адчуван-
нях, дзе сапраўднасць, а дзе фальш,
дзе ісціна, а дзе прыдумка і, самае
галоўнае, якія яны, каардынаты та-
кіх розных аўтарскіх сусветаў.

Усё гэта не ў апошнюю чаргу тычы-
ца твораў пра вайну і ў прыватнасці
тэмы здрадніцтва. Ёй, хоць, вядома ж,
і не толькі, прысвечана новая кніга Ула-
дзіміра Саламаха «Калі ўпадзе адзін»
(«Беларуская Энцыклапедыя імя Пе-
труса Броўкі», Мінск, 2020) — раман,
які складаецца з аповесці «...І няма шля-
ху чужога», «Не цурайся веры сваёй»,
а таксама аднайменнай аповесці. Тут
адразу ж можна правесці паралелі ледзь
не з кожным творам Васіля Быкава ды
з многімі іншымі, якія не маюць патрэ-
бы ў пералічэнні. У тэксце хацелася за-
крануць для параўнання раман Івана
Шамякіна «Вазьму твой боль» (1979)
і стужку Аляксея Германа «Праверка
на дарогах», што знята ў 1971 годзе,
але дайшла да гледача толькі ў 1985-м.
Няхай творы даволі непадобныя,
але ж даюць выразнае ўяўленне пра тое,
у якой ступені можна быць здраднікам
на вайне і наколькі па-рознаму можна
ўспрымаць гэтую з'яву.

З сюжэтам рамана «Калі ўпадзе
адзін» можна пазнаёміцца, прачы-
таўшы пачатак і канец кожнай з трох
апавесцяў. Астатняе — разважанні
і ўспаміны галоўных герояў — Іосіфа
Кучынскага і Яўхіма Бараўца, былых
сяброў, якіх развялі па жыцці пэўныя
абставіны. Справядлівым будзе на-
зваць раман псіхалагічным: падзе-
ям Вялікай Айчыннай вайны, асэн-
саванню палітычных і эканамічных
перадумоў і наступстваў дзесяцігод-
дзя, у якім адбываецца дзеянне ў творах,
месца не знайшлося. Крыху за-
кранаецца сацыяльны бок: паказана
жыццё разбуранага горада, аднаўле-
не спаленай вёскі ды інш. Псіхала-
гізм дасягаецца збольшага за кошт

апелявання да эмоцый і пачуццяў ге-
рояў, сярод якіх галоўнае — крыўда.
Спадарожнікам гэтых пастаянных
рэфлексій, якія па нейкай прычыне
недаравальна часта паўтараюцца (маг-
чыма, з-за самой структуры рамана
ў аповесцях), з'яўляецца апісанне стану
прыроды. Гэта адзін з наймацней-
шых бакоў аўтарскага майстэрства
Уладзіміра Саламаха, якое выяўляецца
яшчэ ў самым пачатку рамана ў апі-
санні палёту журавоў у вырай. Між
тым, калі некаторым аўтарам дастат-
кова аднаго штрышка да партрэта ці
драбніцы ў паказе дзеяння (таму ж
нешматслоўнаму Аляксею Герману),
то аўтар рамана «Калі ўпадзе адзін»
імкнецца патлумачыць чытачу ледзь
не кожную дэталю.

Ключавая падзея твора — спаленне
карнікам вёскі Гуда летам 1943 года,
у чым удзельнічаў сын Іосіфа Кучын-
скага Стас, які падчас баявых дзеянняў,
вярнуўшыся з акружэння ў родную
вёску, адмовіўся пайсці ў партызан-
ны і свядома стаў паліцаем. Абодва ж
сыны Яўхіма Бараўца былі на фронце.
Няхай гэты пераломны момант у боль-
шай ступені тычыцца хлопцаў, але ме-
навіта іх бацькі становяцца ворагамі,
нібы згаджаючыся з крывадушным
высловам Іосіфа Сталіна «сын за отца
не отвечает», але абвешчаючы: баць-
ка заўсёды ў адказе за сына. Тут варта
згадаць пра стаўленне аўтара да сям'і
і звязаных з гэтым вераванняў. Так,
у тэксце гэта выяўляецца на прыкла-
дах, дзе галоўную ролю іграе рэлігійны
аспект: у Яўхіма, які ажаніўся з Мар-
фай па каханні, нарадзіліся два год-
ныя сыны (загінулі ў першым баі, пра
што аўтар распавядае толькі на апош-
ніх старонках, трымаючы інтрыгу);
у Іосіфа з Марыяй дзяцей не было
(Стас — сын Мацвея, з якім Марыю
разлучылі яго бацькі); у Тэклі, каха-
най Іосіфа, з мужам Аўдзеем таксама
не было дзяцей (ён біў яе цяжарную,
праз што жанчына так і не стала маці).
У гэтым прасочваецца пэўная суадно-
насць шчаслівага шлюбу і працягу роду
(калі б не вайна). Іншае пытанне — асо-
ба Стаса.

Гэты персанаж прапісаны даволі
схематычна, хоць увагі да яго по-
стаці вельмі шмат. З аднаго боку,
дзіця — плод узаемага кахання. Але
аўтар прымушае паглядзець на сітуа-
цыю ў іншых катэгорыях, зыходзячы
з якіх гэтаму чалавеку ад нараджэння
не было месца сярод людзей. Калі ў
тэксце неаднаразова згадваецца, што
Іосіф імкнуўся выхоўваць хлопчыка як
свайго, то пра адносіны маці не вядо-
ма нічога. Да таго ж расказваецца, што
Стаса вельмі часта забіралі да сябе

бацькі жонкі, якія апісваюцца як праг-
ныя і злыя людзі.

Нягледзячы на тое, што аднавяскоў-
цам пра ўсё гэта было добра вядома,
кляймо «бацькі здрадніка» здымаць
яны не хацелі: «Іосіфа звычайна ўспа-
міналі, калі душэўныя раны крывавілі
чарговым гуднянскім горам. Тады кож-
наму, хто застаўся тут у жывых, было
невыносна балюча: у нас непапраўнае,
а Кучынскаму хоць бы што. <...> А пра
тое, што яму цяжка, што ён пакутуе,
што і ў яго ёсць душа, сэрца, ніхто не
думаў: бацька д'ябла... Тады людзям ха-
целася, каб ён перажыў усё тое, што пе-
ражылі яны, каб адчуў тое, што адчулі
перад гібеллю іншыя, а потым назаў-
жды знік з іх памяці і каб ніколі нічым
не нагадаў пра сябе...» Тут дарэчы
параўнаць Іосіфа з героямі Шамякіна
і Германа. У адным выпадку чалавек
адбыў пакаранне — і, калі не ўлічваць
сапраўдную гісторыю былога паліцаа
Шышковіча, стаўленне грамадства да
яго ў цэлым лагічнае, і адносіны Івана
Батрака, галоўнага героя, цалкам спра-
вядлівыя. У Германа ж постаць паліцаа
ўвогуле не мае патрэбы ў тлумачэнні:
у чалавека, які нікога не забіў, знахо-
дзячыся поруч з фашыстамі, павярнулі
(і глядач таксама верыць без патраба-
вання пацвярджэнняў). І да аднаго,
і да другога большасць чужых ставі-
ца, няхай і праз час, але далікатней,
чым аднавяскоўцы да бацькі здрадніка.
І сапраўды, на іх адносіны паўплывала
толькі раптоўнае знікненне гэтага ге-
роя, у якім жыхыроў Гуды ўскосна аб-
вінавачвалі.

Прыродай абсалютнага зла аўтар не
вельмі цікавіцца. Так, незразумелым
персанажам застаецца не толькі Стас,
пра характар якога мала што вядома,
хоць, між іншым, ён уратаваў Іосіфа су-
праць яго волі, калі карнікі палілі вёску.
Загадкавай застаецца і постаць Аўдзее,
які згвалціў Тэклю, узяў за жонку і здзе-
каваўся ўсё жыццё. Вядома, пра душэў-
ныя пакуты сумленнага чалавека распа-
вядца можна шмат (як найвышэйшы
ўзор варта згадаць хаця б Жана Валь-
жана з рамана Віктара Гюго «Адрыну-
тыя»), але зазірнуць у цемру, паспра-
баваць знайсці яе крыніцы і сфармуля-
ваць прычыны паблаглівага стаўлення
іншых да яе бярэцца не кожны аўтар, не
ўсім гэта па сілах.

Ледзь не ўсе героі твора — абяздо-
леныя людзі, абаронцам якіх і паўстае
аўтар. Разважаючы пра вандроўнікаў
(а іх пасля войнаў ці неўрадлівых гадоў
станавілася шмат), пісьменнік прыкмя-
чае: «Не зважаючы на абяздоленых,
гнаць іх прэч — з'ява, што ўзнікае ў та-
кія часы між людзей, уліваецца ў жыц-
цёвы асяродак паступова. Яна, як вада
ў паводку, несучы брудную пену, ка-
ламуць, праз некаторы час ачышчаецца
— бруд паціху асыдае на дно. Тады ўсё

вакол становіцца чыстым, празрыстым,
адраджаецца, каб заззяць першарод-
ным святлом. Так і сярод людзей: пасля
бед, варожасці, калі моцныя пагарджа-
юць слабымі і няшчаснымі, паступова
з'яўляецца спачуванне да іх, жаданне
дапамагчы, аблегчыць пакуты». Ула-
дзімір Саламаха прайлюстраваў гэта
ў тым ліку на прыкладзе вяскоўцаў: іх
нянавісць да Іосіфа ў рэшце рэшт змя-
няецца на спачуванне.

Вядома, аўтар не быў бы тым гу-
маністам, якім выглядае на праця-
гу рамана, калі б не абраў дастаткова
аптымістычны фінал. Толькі апісанне
крыўды адно на аднаго, якой прасяк-
нуты ўвесь твор, прымушае то спачу-
ваць таму ці іншаму герою, то абура-
цца такім стаўленнем да сябе і да тых,
хто побач. Не чужая для аўтара вера
ў вышэйшыя сілы і фаталізм, да яко-
га схільны і некаторыя героі, найперш
Іосіф. Менавіта ён сцвяржае, што лёс
яго яму непадуладны, хоць нібыта

**Прыродай абсалютнага зла аўтар не
вельмі цікавіцца. Так, незразуме-
лым персанажам застаецца не толь-
кі Стас, пра характар якога мала што
вядома, хоць, між іншым, ён урата-
ваў Іосіфа супраць яго волі, калі кар-
нікі палілі вёску. Загадкавай заста-
ецца і постаць Аўдзее, які згвалціў
Тэклю, узяў за жонку і здзекаваўся
ўсё жыццё. Вядома, пра душэў-
ныя пакуты сумленнага чалавека
распавядаць можна шмат (як най-
вышэйшы ўзор варта згадаць хаця
б Жана Вальжана з рамана Віктара
Гюго «Адрынутыя»), але зазірнуць
у цемру, паспрабаваць знайсці яе
крыніцы і сфармуляваць прычыны
паблаглівага стаўлення іншых да
яе бярэцца не кожны аўтар, не ўсім
гэта па сілах.**

ў Бога ўжо не верыць: «Думаючы так,
Іосіф зразумеў, што шкадуе сябе. Шка-
дуе, што жыццё не атрымалася, што
лёс яго абдзяліў многім невядома чаму
і за што. Ён быццам і спрабаваў нешта
змяніць у сваім жыцці, але не атрым-
лівалася: ці то нерашуча гэта рабіў,
ці то баяўся, што перамены ні да чаго
лепшага не прывядуць. Чаму так у яго
складася? Можна, таму, што заўсёды
ўсюды — адзін, ціха чакаючы ад ка-
госяці разумення і спагады, пры гэтым
усё больш і больш шкадуючы сябе...»
Зрэшты, гучыць вельмі надзённа, але
гэткая роля ахвяры, якую чалавек не
толькі вымушаны, але часам ледзь не
рады выконваць, у сучасным грамад-
стве выклікае абурэнне і агіду. Важна
ацэньваць раман «Калі ўпадзе адзін»
у кантэксце тых сацыяльных адносін,
якія былі нормай 50—70 гадоў таму,
няхай гаворка і вядзецца пра вечныя
каштоўнасці і да нядаўняга часу агуль-
напрыняты ўклад жыцця.

Мараль твора заключаецца ў тым, каб
людзі як мага раней даравалі адно адна-
му. Нават на апошніх старонках гучыць
гэты вядомы запавет: няма нічога про-
стага ў адносінах між людзьмі і важна
разумець адно аднаго і падтрымліваць
на пакручастых дарогах жыцця. Толькі
для гэтага неабходна змяняць свае по-
гляды на працягу ўсёй дарогі, што не
жадалі рабіць героі. Яны гушкаліся на
гэтых арэлях — ад крыўды і невыносна-
га болю да эгаізму і свабоды выбару, —
што і складала іх жыццё. Аўтар, не па-
кідаючы чытачу месца для раздумаў,
намаляваў чорна-белую карцінку, дзе свет
падзелены на дабро і зло і часам хапае
аднаго кроку, каб стаць у вачах іншага
зdraднікам ці героем.

Яўгенія ШЫЦЬКА

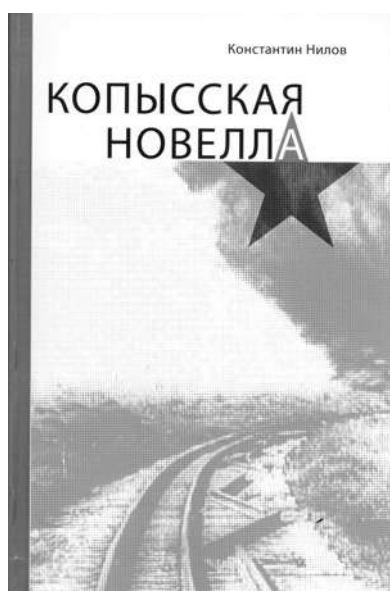
Фота Кастуся Дробава.

Ад дамавічкоў да яго вялікасці Паэта

Выдавецкі дом «Звязда» зноў радуе чытачоў новымі кнігамі. Распавядзём пра чатыры навінкі. Тэматычны дыяпазон часткова класічны: дзіцячыя кнігі і літаратура пра вайну, аднак адно з выданняў — даніна памяці адметнаму беларускаму паэту, які, на жаль, даволі рана пайшоў з жыцця.

Подзвіг падполля

Першая кніга, пра якую сёння паворым, — аповесць Канстанціна Нілава «Копыская навела». Яна ў дадзенай падборцы адказвае якраз за ваенную тэму. Нарадзіўся Канстанцін Нілаў 4 студзеня 1947 года ў вёсцы Якаўлевічы Аршанскага раёна Віцебскай вобласці. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Магілёўскім машынабудаўнічым інстытуце. На Аршанскім машынабудаўнічым заводзе прайшоў шлях ад майстра да намесніка дырэктара завода. Працаваў генеральным дырэктарам Аршанскага міжшкольнага КПК, а таксама доўгі час з'яўляўся дырэктарам Аршанскага вышэйшага тэхнічнага каледжа, дзе раней выкладаў. Да гэтага часу займае пасаду дырэктара Аршанскага філіяла «Інстытута бізнесу і менеджменту БДУ». Узнагароджаны ордэнам «Знак пашаны», залатым і сярэбраным медалімі ВДНГ СССР, знакам «Выдатнік народнай асветы», а таксама знакам Саюза пісьменнікаў Беларусі «За вялікі ўклад у літаратуру». Член Саюза пісьменнікаў Беларусі і Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі. Аўтар 12 кніг і ўдзельнік калектывных зборнікаў. Лаўрэат прэміі «Залаты Купідон», а таксама шматразовы лаўрэат міжнародных і рэспубліканскіх літаратурных конкурсаў. У 2018 годзе яго кніга «Таямніцы бэзавага яра» была вылучана на Нацыянальную літаратурную прэмію Беларусі ў намінацыі «Лепшая кніга для дзяцей і юнацтва».

У «Копыскай навеле» на дакументальнай аснове распавядаецца пра подзвіг удзельнікаў партыйна-касмольскага падполля і партызанскага руху ў вёсцы Копысь. Многія з рэальных прататыпаў герояў дадзенай кнігі аддалі свае жыцці ў барацьбе з нямецкімі акупантамі. Аднак здзіўлена праходзіць, калі даведваешся, што Копысь знаходзіцца ў Аршанскім раёне. Канстанцін Нілаў звярнуўся

да гісторыі роднага раёна і вырашыў паказаць у сваёй навеле прыклад сапраўды гераічнага адстойвання свабоды, нягледзячы на самыя страшныя выпрабаванні.

Вершы на ўласнай мове

Другая кніга — вершы беларускага паэта Анатоля Сыса. Гэта не аўтарскі зборнік. У «Звон» сабраны

найлепшыя творы аўтара на думку складальніка Віктара Шніпа. Аdbіраліся вершы са зборнікаў, у стварэнні якіх Анатоль Сыс сам прымаў удзел: «Агмень» (1988), «Пан Лес» (1989), «Сыс» (2002), а таксама творы розных гадоў, якія не ўваходзілі ў кнігі. Анатоль Сыс скончыў гісторыка-філасофскі факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта (1982). Пасля службы ў Савецкай арміі працаваў у Веткаўскай раённай газеце, дзе стаў спецыялістам на беларускім тэлебачанні. Дэбютаваў некалькімі вершамі ў часопісе «Малодосць» (1986). У 1987 годзе быў сярод заснавальнікаў літаратурнага аб'яднання малых пісьменнікаў «Тутэйшыя». Памёр паэт у сваёй мінскай кватэры ў 2005 годзе, калі яму было ўсяго 46 гадоў. Пахаваны ў роднай вёсцы Гарошкаве.

Пра Анатоля Сыса вельмі цікава выказаўся Вітаўт Чаропка: «Ёсць пісьменнікі, якія ствараюць міфы аб сваёй велічы і асаблівай выключнасці. Не трэба іх блытаць з правакатарамі асабістай славы, якія свядома падстаўляюць сябе пад удары лёсу, каб толькі пра іх узгадвалі. Тыповы прыклад — Славамір Адамовіч. А самым вялікім міфатворцам сваёй выключнай асобы, без сумненняў, лічыцца Анатоль Сыс. Кажуць, што Сыс не пакінуў следу ў літаратуры, яго паэзія не паднялася да ўзроўню хоць бы Дубоўкі або Жылкі, Сербантовіча або Дзяргая. Ён бы так і застаўся паэтам сярэдняга ўзроўню, калі б не натаптаў там, дзе з'яўляўся, як шэрая хмара з грамамі і маланкамі, — у бары Дома літаратара, рэдакцыях часопісаў і газет, кватэрах знаёмых і незнаёмых сабутэльнікаў, майстэрнях мастакоў, — усюды ён выпіваў, блазнаваў, трызніў вершамі і палохаў тых, хто не ведаў яго».

Аднак зборнік «Званы» — гэта нагода ўспомніць менавіта Сыса-паэта. Чалавека, які прыдумаў уласную ўнікальную мову вобразаў, а гэта заўсёды

заяўка на нешта большае. У выпадку Анатоля Сыса — на свой непаўторны сусвет, дзе ўсё бытавое і чароўнае зліваецца ў мудрагелісты клубок, падобны ці то на сон, ці то на трызненне чалавека, які спрабуе пераканаць выпадковага мінака ў тым, што ён калісьці быў выкрадзены іншалапцёнамі і ад гэтага ў яго раптам з'явіўся паэтычны дар. Паэзія Анатоля Сыса — з'ява выбітная, важная для сучаснай беларускай літаратуры. У нейкай ступені, вядома, Вітаўт Чаропка мае рацыю, бо ў першую чаргу пра Анатоля Сыса памятаюць як пра чалавека, у якім паэт «памёр» значна раней, чым трэба было б, не ў апошнюю чаргу з-за прыхільнасці да алкаголю. Аднак гэта ўсё яшчэ не адмяняе таго факта, што яго вершы — адзін з найлепшых прыкладаў таго, наколькі шчырай і нетрывіяльнай можа быць экзістэнцыяльна-патрыятычная паэзія. Вершы Анатоля Сыса абсалютна пазбаўлены любога пафасу. Сыс, вядома, — далёка не самы тэхнічны паэт, сустракаюцца ў яго дзеяслоўныя і нават інфінітывныя рыфмы, але асноўная заслуга — у яго вобразнай сістэме, якая стварае непаўторны сусвет. І зборнік «Званы» — адзін з найлепшых спосабаў даведацца пра паэзію гэтага дзіўнага беларускага аўтара, добрая «ўваходная кропка» ў свет беларускай літаратуры дзевяностых і пачатку нулявых.

Кнігу можна набыць у РВУ «Выдавецкі дом «Звязда», крамах ААТ «Белкніга» і РУП «Акадэмікніга».

Рознакаляровае дзіцінства

Калі глядзіш на дзве новыя дзіцячыя кніжкі, што выйшлі ў Выдавецкім доме «Звязда», адразу ж думаеш пра тое, што адна з іх відавочна прыцягне значна большую ўвагу мэтавай аўдыторыі, чым другая. Кніга Віктара Ляскоўскага з назвай «Дзень нараджэння» і падзагалоўкам «Весёлая кніга малышам і малышкам» адразу кідаецца ў вочы яркім афармленнем (гэтым разам перад намі кніга ў цвёрдай вокладцы — такім чынам, павялічваецца шансы, што яе набудуць), агульным прыемным стылем і формулай кароткіх вершаў на самыя разнастайныя тэмы: пачынаючы ад

таго, як складана выкалупаць з булкі разынкі, і заканчваючы апавяданнямі пра тое, як жыраф мые шыю і чым абрыкос адрозніваецца ад гарбуза. Выклікае пытанне толькі вызначэнне мэтавай аўдыторыі: кніга заяўлена

як выданне для дзяцей малодшага школьнага ўзросту, гэта значыць, ад шасці да дзесяці, аднак вялікая частка вершаў занадта ўжо простая і падыходзіць, хутчэй, для дашкольнакаў.

За ілюстрацыі ў «Дні нараджэння» адказвала Святлана Стахоўская, і яе працу варта адзначыць асобна. Гэта мяккія, наўмысна мультяшныя, яркія акварэльныя малюнкi, якія зацікавяць маленькага чытача, паколькі часта дублююць камічныя сцэнкі з вершаў Віктара Ляскоўскага. Усе персанажы тут нагадваюць плошавыя цацкі, з-за чаго кніга ў цэлым становіцца яшчэ больш прыцягальнай для тых, хто захаце парадаваць дзіця.

А вось афармленне кнігі Ягора Конева «Прыгоды дамавічкі» выканаана ў шэра-зямістых тонах, з-за чаго можа не трапіць на вочы бацькам, якія вырашылі абнавіць бібліятэку, каб прывіць свайму дзіцяці любоў да чытання. Таксама і галоўныя героі, паказаныя на вокладцы, могуць здацца занадта рэалістычнымі і некалькі адштурхнуць. Аднак на самай справе гэта кніга вартая таго, каб яе набыць. Па-першае, малюнкi Віктары Чарняўскай, якая займалася мастацкім афармленнем кнігі, хоць і сапраўды здаюцца занадта рэалістычнымі (асабліва калі параўноўваць з іншымі выданнямі для дзяцей малодшага і сярэдняга школьнага ўзростаў), тым не менш, змогуць парадаваць чытачоў сваёй дэталізаванасцю. Падобны прыём выкарыстоўвалі стваральнікі мультфільма «Ранг», дзе ўсе жывёлы, хоць і былі намаляваны дастаткова рэалістычна і таму трохі палохалі, аднак гіпатэтызавалі: глядач не мог адарвацца ад экрана дзякуючы ўнікальнаму візуальнаму стылю твора. Вікторы Чарняўскай у поўнай меры ўдалося ў «Прыгодах дамавічкі» зрабіць тое ж самае. Па-другое, казкі, якія прыдумаў Ягор Конев, добра падыходзяць для таго, каб пазнаёміць дзяцей з беларускім фальклорам. Тэксты павучальныя. Аўтар не паглыбляецца ў дыдактыку і ставіць перад сабой у першую чаргу задачу расказаць цікавую гісторыю, прыцягнуць чытача і накіраваць пошукі цікавай інфармацыі ў бок беларускіх народных казак і легенд. У сучасных умовах такіх выданняў асабліва каштоўныя, паколькі ўсё менш дзяцей цікавіцца беларускай народнай культурай.

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Ванда МАРЦІНШ
душ РЭЙШ

Лес

Лес шуміць адразу за хатаю.
Стому строішы з крыла па вясне
Ладзяць хор дэбютанты крылатыя —
Пеюноў чутна нават у сне.

Тло ўлетку ў лесе рабое
Ад рубінавых пырскаў суніц,
Залатых пятакоў зверабояю
І блакітных вачэй медуніц.

Каляровае ўвосені лісце,
Даўкі траваў няскошаных пах...
Дзіўным, з сотнямі рук арганістам,
Грае вецёр на гонкіх ствалах.

Векавая сівая яліна
Снег страсе зімой з галавы,

Прыцярушаны белым асіны,
У срэбнай шэрані дуб-вартавы...

Ціхім шолахам, фарбамі, словамі,
У зялёным уборы ці без,
Паўзабытаю матчынай моваю
Калыханку нашэптвае лес.

Ранішні туман у лесе

Залюляныя ранішнім спакоем дарогі
Завабляць ступаць па іх
натаропкай хадой.
Мякка сцэлецца шызаваты

туман пад ногі
Старэнькага лесуна неахайнаю барадой.

Ахінулася ўсё наваколле шэрым зрэб'ем.
Роспачна шукаюць маткі
ў нябачных спратах звяркоў.
Абамішэлыя дрэвы асцярожна
падпіраюць неба
Раматуснымі пальцамі
перакручаных сукоў.

Запаволена гойдаюцца
да паловы нябачныя хвойнікі,
І прымроіцца часам, што стромкая
хвойка наўзбоч — верхавы.
Ён, ачмураны сном, толькі
ў зрэбнай кашулі і сподніках,
Скача ў бітву адзін,
на пагібель сваёй галавы.

Водар лесу салодкі,
бы дымок ад распаленай файкі.
Прабірае туман і бязмежны спакой
да касці,

І хацелася б вечна,
не ламаючы гэтае спайкі,

Па бяскрайнім
туманным спакоі бяздумна
ісці
і ісці...

Ачышчэнне

Грабу зрудзелае напаўгнілое лісце —
Яго з ліхвой накідаў лістапад —
Быццам грахі, што здзейсніла калісьці,
З сумлення мкнуся выграбіці назад.

Прабеглі дні, не кінуўшы і знаку,
Так, што ўвушышу застаўся толькі свет.
Наўзбоч ад іншых, верны як сабака,
За мной віецца брудны мокры ліст.
З сырой лістотай трапілі ў агніска
Маіх згрызот нябачныя крыжы,
І нечакана, радасным і блізкім,
Мінулае вылыньвае з імжы.

У сэрцы лёд маім растаў, закрапаў
З вачэй дажджом гарачым і густым...
Не плачу я — мне выпадкова трапіў
Ад вогнішча у вочы едкі дым.

Начны лес

Клейкі водар лісця, як праполіс,
Зводзіць вейкі ялінаў, але
Чуйны лесу не спіць мезаполіс,
Патанулы ў п'янкай імгле.

Пень смарагдам успыхнуў замішэлы,
Валуна зайгралі бакі —

Праслухаўшы музычнае тварэнне,
Часамі надыходзіць азарэнне
І многае ўдаецца зразумець.

Не так і шмат патрэбна
ўсё ж для шчасця,
Каб, абышоўшы беды і напасці,
З усмешкаю на гэты свет глядзець.

Філасафічны санет

Мы знекуль ад'язджаем назаўсёды,
Вяртаецца напраўду хтось другі,
І сутнасць асабістае прыроды
Мяняецца, бы ў моры берагі.

Такім, як быў, вярнуцца немагчыма —
Уражанняў і мрояў іншы склад.
І ў гэтым, пэўна, першая прычына,
Што нельга скіраваць сябе назад.

Жыццё з гадамі ўсіх людзей мяняе,
Часамі праз калена нас ламае
І сее ў думкі хваляванняў стрэс.

Але ж калі ў пачуццях чалавека
Нічога не мяняецца адвеку,
У чым тады зямных падзеяў сэнс?

О, гэты тлумны хуткацечны час!
За ім нікому, пэўна, не угнацца.
Ён апырэдзіць кожнага між нас —
Не раіў бы дарэмна і старацца.

Вось стукне неўзабаве шэсцьдзясят...
Жыццё свае прыступкі вызначае.
Час немагчыма павярнуць назад,
Тым больш ён ні на кога не чакае.

Гады былыя — як жа іх забыць?
І тое, што іх больш не паўтарыць,
Прыняць у думкі ўсё ж зусім няпроста.

Але каб без прычыны не стагнаць,
Патрэбна ўмець заўсёды атрымаць
Прыемнасці ад кожнага узросту.

Там гуляюць у бэрка, самжэлу
І вядуць карагод светлякі.

Вось крэшчэнда птушынага fado
Перайшло ў прыдушаны плач —
Паляўнічай крылатай аснадай
Прамільгнуў між галінаў пугач.

Ледзьве чутнае шорганне ножак
Вуха долу схіліцца заве —
З заклапочаным выглядам вожык
Пракаціўся па мокрай траве.

Лёгкі ветрык, як крылле начніцы,
Ліст люляе то ўперад, то ўзад.
Гнілячок там ці вочы ваўчыцы,
Што пільнуе сваіх ваўчанят?

Не ступлю безразважнага кроку,
На лясной супынюся мяжы,
Пастаю, падзіўлюся здалёку —
Беражонага й Бог беражэ!

Вечар

Высіцалаючы шлях аksamітным сутоннем
Па небе ноч сватаць едуць сваты,
І вечарніцы чырванагрывых коняў
Бязгучна стукаюць капыты.

А ў іх грывах бледны яшчэ ветах
Свеціцца паўпразрыстай дугой.
Імгненне — і зазьяе россып зорак-паэтак
Пасажнай скрыняю дарагой.

Тая вялізная скрыня поўніцца
касмічным холадам —
Не грэюць параскіданыя дзе-нідзе агні.
І ў гэтую скрыню звонкім срэбрам

і золатам
Час ссынае нашыя дні...

Генрых ТАРАСЕВІЧ

Ты прыходзіш нечакана

(песня)

Ты прыходзіш нечакана,
Быццам дождж у ясны дзень.
Твой прыход — такі жаданы —
Дорыць мне святло надзей.
Я цябе даўно кахаю,
Знаеш гэта ты сама.
Вобраз твой абагаўляю,
Без сумневу, нездарма.

Прыпеў:
Мне райскае шчасце быць разам

з табой,
Як рыбцы з бягучай у рэцыцы вадой, —
Такою, напэўна, у свеце адной.

Даспадобы мне заўсёды
Твой прыезны шчыры смех.
Спелых вуснаў асалоду
Піць пры стрэчы хіба грэх?!
Я з табой спасцігаю
Вечных ісцін глыбіню
І з удзячнасцю ўспрымаю
Рук пяшчотных цеплыню.

Прыпеў:
Мне райскае шчасце быць разам

з табой,
Як рыбцы з бягучай у рэцыцы вадой, —
Такою, напэўна, у свеце адной.

Родны край

(песня)

Край мой — родны кут сінявокі,
Без сумневу, адзіны такі.
Роду і мае тут вытокі,
Продкаў слава ў былыя вякі.

Змалку я живу ў захапленні
Ад цнатлівых прастораў тваіх.
Мроі і свае летуценні
З асалодай выказваю ўслых.

Прыпеў:
Запаветны кут —
Мой святы маршрут,
Я шчасны тут.

Злучаны з табой
Сцежкаю адной,
Край любви мой...
Край бласлаўлёны мой.

Недзе ёсць другія краіны,
Дзе прырода, напэўна, ярчэй.
Зрэшты, чым тутэйшай мясціны,
Мне ніводнай няма прыгажэй.

Толькі тут я цалкам шчаслівы,
Толькі тут я празрысты душой.
Край мне надае ўдосталь сілы —
Акрапляе живою вадой.

Прыпеў:
Запаветны кут —
Мой святы маршрут,
Я шчасны тут.

Злучаны з табой
Сцежкаю адной,
Край любви мой...
Край беларускі мой.

О, музыка! Ты лепшае лякарства,
Калі настрой імкнецца да нуля,
Жыццё здаецца часу

марнатраўствам
І злыя думкі гнесцяць спакваля.

Тады патрэбна ў мэтах панацэі
Любімую мелодыю пачуць.
Яна душу дзівосна абagrэе
І дапаможа ўпэўненасць вярнуць.

Фота: Кастуся Дробава.

Тамара БУНТА

Што рабіць з аскепкамі памяці — сваёй і чужой? Бабуля расказвала, мама расказвала, бацька расказваў, выпадковы чалавек у цягніку расказваў... Многіх з іх даўно ўжо няма на гэтым свеце, а гісторыі засталіся. Да іх дадаюцца тыя, якія захоўваюцца ў розных закутках майёй памяці, часам далёкіх і патаемных. Цяпер усе яны жывуць у майёй душы. Жывуць, накуль я жывая. Мусіць, трэба пераказаць іх вам...

ГАРОТНІКІ

Мама расказвала...
Яе самы першы ўспамін звязаны з тым, як у іх вёсцы Дудчыцы, што на Мсціслаўшчыне, у 1929 годзе сяляне дзялілі маёмасць раскулачаных. Ёй тады было шэсць гадоў, і яна добра запамніла ўсеагульныя вясёлыя настроі, якія панавалі тады.

Перад вялікай пяціцценкай, з якой ужо вывезлі гаротнікаў немаведама куды, сабраліся вясцоўцы. Вокны асірацела хаты былі расчынены насцеж, за імі стаялі сельскія актывісты і праводзілі аўкцыён: распрадавалі хатняе начинне тых, каго тыдзень таму самі ж і раскулачвалі. Сельскія актывісты — не чужыя людзі, не гарадскія, не заезджыя, а свае, тутэйшыя мужыкі, баялая бяднота.

— Лайдакі і жабракі, — амаль шэптам вымаўляла мама. — Але, барані божа, дачушка, скажаць гэта дзе-небудзь, тым больш у школе!..

Сельскія актывісты паказвалі з вокнаў, быццам з трыбуны, ручнікі, прасціны, поцілкі, падушкі, жбаны, міскі: маўляў, хто колькі дасць за гэта — грошы пойдучы на калгас! Посуд выстаўляўся на падаконні. Ручнікі, прасціны і поцілкі вывешваліся на аканіцах...

З натоўпу выкрыквалі цану, і ўсе дружна смяяліся, бо гэта былі мізэрныя капейкі. Ніхто добрых грошай за спраўныя рэчы не даваў. Так і забіралі сабе чужое — за бяцэнак.

— Людзі, людзі! Як вам не сорамна! — прамовіла мая баба Рыпіна, узяла за руку маму, тады яшчэ малую, і пайшла дадому.

Роднага брата майёй бабулі арыштавалі разам з жонкай і дзевяццю дзецьмі і адправілі ў Сібір. І ўсе яны паехалі ў чужыя, халодныя край у лапцях, багацеі!.. Мамін дзядзька жыў на хутары, меў багата зямлі, не схацеў пераязджаць у вёску і ўступіць у калгас, вось і раскулачылі.

Праз нейкі час мая мама разам з вясковымі падшыванцамі бегала на тым хутары па апусцелым двары і ў гумне апарола хованку. А ў хованцы — не золата і грошы, а скрутак з бялізнай для немаўляткі. Ці не на хрэсьбіны прыхаваны быў? Мама, шчасліва, прынесла знаходку дадому — у яе старэйшага брата якраз была цяжарная жонка.

— Во адзенне для малога нашай Хадоркі! — мама радасна паказала скрутак.

— Дачушачка, аднясіце ўсё назад і пакладзіце на тое ж месца! — загадала бабуля Рыпіна. — Мо яшчэ вернуцца!

Ніхто з раскулачаных не вярнуўся ў вёску і нават ніводнага ліста не напісаў. Як потым стала вядома, многія загінулі яшчэ па дарозе.

«АМЕРЫКАНЕЦ»

Бабуля Настуля, татава маці, расказвала...

Мой дзед Дзёмка на пачатку 1920-х гадоў паехаў з Заходняй Беларусі ў Амерыку,

адпрацаваў там адзінаццаць гадоў і зарабіў шмат долараў. Прыехаў дадому — найперш зямлі купіў. Старэйшай дачцэ Мані, якая ў дзеўках заседзелася, адрэзаў вялікі зямельны шнур — у пасаг. Багату Маню ўзяў замуж хлопец з суседняй вёскі, за яе ладна маладзейшы. Неўзабаве прыйшлі Саветы, зямлю адабралі. Такая і цана Мані стала ў мужавай сям'і.

Бабуля ж мая наогул засталася і без зямлі, і без грошай, і без мужа. Яшчэ да Саветаў памёр яе Дзёмка. Але спачатку грошы ўсе, амерыканскія, пазычыў. Прыходзілі вясцоўцы, долараў прасілі, Дзёмку хвалілі.

— Ого! — казалі. — Які наш Дзёмка-амерыканец малайчына: разумны, багаты, спраўны!..

Дзёмка слухаў, радаваўся, што яго так шануюць, і ўсім пазычаў. А потым узяў і памёр! Пайшла бабуля па вёсцы — Хрыстом-богам прасіла людзей аддаць грошы. Усе казалі:

— Мы аддалі!.. Дзёмку аддалі!

Ніводны чалавек не вярнуў ні долара — усе на пазычанае купілі сабе зямлі, коней, пабудавалі хаты. А бабуля Настуля, якая засталася ўдавою ў 39 гадоў з шасцю непаўналетнімі дзецьмі на руках, адна гаравала.

НАПАРНІК

Бацька расказваў...

У 1944 годзе Савецкая армія вызваліла ад немцаў яго вёску Сівіцу, на Сморгоншчыне, і ўсіх хлапцоў адразу ж мабілізавалі. Але на фронт не адправілі: «заходнікі» пад акупацый былі, а да таго часу — пад Польшчай. Раптам на бок ворага перабягуць? Не давяралі, вось і адправілі служыць у тыл. Майго бацьку накіравалі ў Мінск вучыцца на шафёра. Потым гэтая прафесія карміла яго амаль усё жыццё.

Больш за дваццаць гадоў бацька адпрацаваў у Маладзечанскім гаргазе кіроўцам аварыйнай машыны. Зарабак быў не надта вялікі, затое працоўны графік задавальняў: бацька дзяжуріў дзень, наступным разам — ноч, а потым два дні адпачываў. Зручна, асабліва калі ў сям'і трое школьнікаў. Памятаю, у дзяцінстве бацька пастаянна быў дома: і ў печцы выпаліць, і абед згатуе, і ў краму сходзіць... Маці ж увесь дзень была занятая: або ў школе ўрокі вяла, або дома вучнёўскія сшыткі правярала, або планы ўрокаў пісала.

У той час па нашым Маладзечне газ развозілі ў балонах. І не было дня, каб хтосьці не патэлефанаваў у службу «04»: «Ратуйце, у нашай кватэры пахне газам!» Пасля гэтага мой бацька хуценька заводзіў сваю машыну і ехаў са слесарам «на аварыю». Слесар у яго быў пастаянны, і бацька казаў на яго напарнік.

Звычайна высвятлялася, што ў людзей проста скончыўся газ і тэрмінова патрэбны новы балон. А балоны ў той час выдалі па чарзе, якую даводзілася чакаць некалькі дзён. Таму нашчасныя і выклікалі «аварыйшчыкаў», а каб ім не адмовілі, нярэдка падсоўвалі хабар — бутэльку гарэлкі ці самагону.

Майму бацьку, непітушчаму ані, з-за тых бутэлек увесь час не шанавала з напарнікамі: яны пачыналі заліваць за каўнер. А які з п'янтоса слесар-газавішчык?.. Ды і наогул, вельмі важна,

з якім чалавекам ты праводзіш побач дванаццаць гадзін. Недарэчна, калі напарнік трапіцца маўклівы або, наадварот, занадта балбатлівы і, не дай божа, каб бурклівы!.. Але п'яніца — горш за ўсё!

І вось нарэшце бацьку пашанцавала з напарнікам. Такі прыязны, такі разумны чалавек папаўся! У кабіне машыны, калі былі на выездах, умеў і паслухаць, і расказаць штосьці сваё, а ў перапынках паміж выклікамі «на аварыі» любіў, як і мой бацька, пагуляць у шашкі. Ды і адных гадоў былі, што немалаважна: абодвум пад пяць-дзясят.

Неяк вярталіся яны з раёна — ездзілі «на аварыю» ў вёску, у бок Вілейкі. А якраз па вілейскай дарозе мой бацька, зацяты грыбнік, адзін лясок прыгледзеў. Ён называў яго «пасадкі»: там роўненькімі радамі елкі раслі, мусіць, лягасам пасаджаныя: высокія, але яшчэ не старыя. А сярод гэтых елак, расказваў бацька, грыбы так і пруць, так і пруць! І спрэс — баравікі! Бацька толькі дзіву даваўся: чаму ніхто з грыбнікоў гэты лясок не апароў?

І вось тым разам, праязджаючы паўз пасадкі, бацька прыпыніў машыну і пайшоў у ельнік глянуць, ці ёсць грыбы. Слесар таксама вылез з кабіны, але ў лес не пайшоў, прысеў на ўзбочыне — застаўся вартаваць балоны. Бацька ж пачаў падыходзіць па пасадках, правяраючы заветныя мясцінкі, паторкаў нагамі ігліцу...

Грыбоў не знайшоў: лета засушлівае ў той год было. Бацька пастаяў трохі сярод елак, падыхаў лесам, паслухаў, як ён шуміць, падумаў пра нешта сваё, на што ў будзённай мітусні няма часу.

Да машыны вярнуўся расчулены. На астатнім шляху ў горад увесь час узбуджана расказваў у кабіне пра свае запаветныя пасадкі і пра тое, колькі грыбоў ён перацягаў адтуль. А потым пачаў угаворваць напарніка калі-небудзь, у выхадны дзень, разам схадзіць сюды па грыбы...

Напарнік яго слухаў-слухаў, а потым і кажа:

— Ды ведаю я твае пасадкі!.. Пасля вайны мяне прызвалі ў войска і папаў я на службу ў органы, у Маладзечна, у абласное ўпраўленне. Там унізе, пад упраўленнем, у скляпенні, былі камеры для арыштаваных... Дык вось, позна ўвечары выцягнем мы з тых камер арыштанта, кінем у машыну, прывязём яго сюды, якраз у твае пасадкі, у патыліцу стрэлім ды ў яміну закапаем, а зямлю разраўняем, каб не відно было. Потым сядзем ды памянём небараку. Багата людзей мы сюды перавезлі. Сам ведаеш — час быў які!.. Так што не хачу я грыбоў з тых пасадак!

У бацькі і мову адняло. І збрыдзеў яму той чалавек. Пачаў мой бацька яго асцерагацца, успамінаць, ці не казаў чаго лішняга напарніку. Ужо ні радасцю не мог падзяліцца з ім, ні тугой. А як з чалавекам дванаццаць гадзін працаваць побач і ўсё трымаць пры сабе? Нават думаў бацька: мо звольніцца яму? Але, на радасць, напарнік раптам звольніўся сам: пайшоў працаваць на большыя грошы.

ШАРЫК

Пераглядала стары сямейны альбом, убачыла адзін чорна-белы здымак, дзе

мы, малыя, стаім утраіх: я, сястра і брат з сабакам на руках, — і сама ўспомніла...

Усё жыццё ў маіх бацькоў на двары жыў сабака — маленькі, чорненькі, кудлаценькі, добры да сваіх і злосны да чужых. І клікалі яго Шарык. Праўду кажаць, сабак за ўвесь час было чатыры ці пяць, але ўсіх іх бралі шчанюкамі ў аднаго і таго ж гаспадара, таму яны былі падобныя.

На самым пачатку 1990-х, калі я з мухам-афіцэрам і дзецьмі прыехала на адпачынак да бацькоў, з Падмаскоўя ў Маладзечна, дзядуля прынёс унукам шчаня. Яно было малое, чарнявае, пухнатае і круглае бы той шарык. Ну, вядома, і мянушку яму далі тую ж самую — Шарык!..

Шарык спаў на анучцы ў скрыначцы з-пад абутку.

Аднойчы да нас прыйшоў тэлевізійны майстар.

— Асцярожна! — папярэдзіла яго маці. — На двары злы сабака!

Майстар пужліва азірнуўся. Шарык выпрастаўся са скрыначкі, матлянў хвастом, цяўкнуў і зрабіў лужыну. Майстар зарагатаў:

— Вось дык сабака!..

Калі Шарык падрас, яго пасадзілі на ланцуг. Але вартаўнік з яго атрымаўся блгі — ён быў занадта добры.

— Глядзіце — фокус! — казалі маці.

Яна падыходзіла да Шарыка, які грыз костку, і пачынала цягнуць яго за хвост. Шарык не рыкаў, не выскаляў зубы, як яго папярэднікі, а кідаў костку, азіраўся на маці і вінавата круціў хвастом. «Не разумею, чаго табе трэба? Што я зрабіў не так?» — пыталіся яго чорныя, бы шклянныя шарыкі, вочы.

— Малайчына! — хваліла яго маці і гладзіла па чорнай галаве. — Ты ніколі не ўкусіш мяне, нават калі костку грызеш.

Аднойчы Шарык захварэў. Спачатку перастаў есці, потым пачаў скуголіць і рвацца з ланцуга. Маці адвезла яго, і ён стрымгалоў кінуўся ў вялікі стары парк.

— Разумнік мой! — усхваліла Шарыка маці, калі праз нейкі час ён вярнуўся павесялены. — Ведаеш траўку лекавую? Паказаў бы, га!..

Калі памёр мой бацька і маці стала цяжка адной весці досыць вялікую гаспадарку, мы, дзеці, утраіх пачалі ёй раіць перш-наперш прадаць казу, з якой было шмат турбот: і пакарміць, і падаіць, і на луг адвесці, а галоўнае, сена на зіму нарыхтаваць.

— Як гэта — казу прадаць?! — узбурылася маці. — Ды ў мяне Шарык без малака нічога ў рот не бярэ!

Мы пачалі смяяцца. А маці пакрыўдзілася:

— Чаго вы смеяцеся? Вы ж далёка! Цяпер Шарык ды я — уся мая сям'я...

Пасля сястра ціхенька сказала мне і брату:

— Давайце дамовімся: калі мама памрэ, мы не выкінем сабаку на вуліцу, а аддадзім яго ў добрыя рукі!

Праз некалькі гадоў захварэла і памерла мая сястра, потым здох стары і аблезлы Шарык, потым заўчасна пайшоў з жыцця мой брат... А мама жыла і мо працягнула б яшчэ доўга, каб не заспалася сама: у яе з'явіўся страх — усіх сваіх дзяцей перажыць.

Паспела! Лёгка і хутка пайшла — без пакут і на маіх руках.

«Для каларыту»: сяброўскія вершы Антонія Эдварда Адынца

У канцы лістапада ў выдавецтве «Лімарыус» у серыі «Наша XIX стагоддзе» выходзіць адметны помнік беларускай мемуарыстыкі — кніга «Успаміны пра мінулае, расказаныя Дэатыме», аўтар якой — ураджэнец Ашмяншчыны, польскі літаратар беларускага паходжання Антоні Эдвард Адынец (1804—1885). Выдадзеная ў 1884 годзе, пасля яго смерці кніга не публікавалася ні ў арыгінале, ні ў перакладзе да 2020 года... Нарэшце гэты недаравальны прагал у гісторыі беларускай літаратуры нарэшце запоўнены Аляксандрам Фядутам, які падрыхтаваў да друку беларускае выданне, напісаў прадмову і каментарыі да яго.

Празаічную частку «Успамінаў...» пераклала на беларускую мову Яніна Кісялёва, шматлікія паэтычныя ўстаўкі сілабікай — аўтарка гэтага артыкула.

...Час ляціць безупынны! Людзі, што нядаўна
На каленкі дзяцінства нашае садзілі
І гісторыяй продкаў ці казкай забавінай
Дух пяснярскі, адданасць Айчыне будзілі,
Дзе ўсе? Зніклі са свету! Змарнелі ды ўмерлі
Ці гібеюць, і скруха стаіць ім у горле,
І, як рэшткі кружэння, мкне хваля сівая,
Каб затаніць назаўжды — у бяздонным моры,
Вечнасць, што ўсё бліжэе, ўсіх іх пахавае.

Такімі паэтычнымі радкамі пачаў Антоні Эдвард Адынец празаічныя згадкі пра гады свайго навучання ў Барунскай школе, былой езуіцкай. Яны ж маглі быць змешчаны ва ўсе даведнікі як анатацыя кнігі — калі б толькі было дазволена рыфмаваць анатацыі. Бо «Успаміны пра мінулае...» — гэта не проста мемуары сведкі XIX стагоддзя. Гэта партрэт веку, прапушчаны праз прызму паэзіі.

Паэт, драматург, перакладчык, рэдактар, грамадскі дзеяч Антоні Адынец быў вядомы не толькі сваімі творамі, але і некалькімі літаратурнымі скандаламі. А яшчэ — знаёмасцю і сяброўствам са шматлікімі жывымі легендамі паэзіі.

Сапраўдную літаратурную славу яму прынеслі мемуары, выдадзеныя ў сярэдзіне жыцця, — «Лісты з падарожжа», дзе ён друкаваў нібыта свой эпістэлярый, створаны ў пачатку 1830-х падчас вандравак з Адамам Міцкевічам па Заходняй Еўропе. Пазней крытыкі выявілі падлог: многія лісты аказаліся белетрызаванымі аўтарам, дадуманымі ці дапісанымі па памяці. Гэта, аднак, не зашкодзіла выдаўцу часопіса «Сямейнай хронікі» Ядвізе «Дэатыме» Лушчэўскай у 1880-х замовіць Адынцу настраёвы працяг «Лістоў...»

І вось зусім стары Адынец піша ўжо новыя лісты — перадсмяротныя ўспаміны (што згадаю, тое запішу) пра свае калялітаратурныя прыгоды.

«Успаміны пра мінулае» — гэта пострамантычныя шаржы на сяброў Адынца. Кніга змяшчае вялізныя вытрымкі з лістоў, а таксама «аказіянальныя» (у савецкі час казалі б: «дацкія») вершы Адынца, адрасаваныя таварышам.

Вайна з Напалеонам:

васьмігадовы Антоні спявае прыпеўкі

Няцяжка здагадацца, якія настроі апаноўвалі ліцвінскую шляхту і магнатаў, калі Напалеон распачаў вайну з Расіяй. Але і няцяжка ўявіць, як напакутаваліся жыхары Ашмяншчыны, калі паўз іх сялібы праходзілі войскі Напалеона. Прынамсі, Адынец ва ўспамінах свайго ранняга дзяцінства фіксуе сустрэчу «з першым [польскім, на службе Напалеона Банапарта. — М. М.] уланам, нейкім Анджэўскім з 9-га палка, які, узійшы мяне ў сядло, імчаўся галопам са мною на дзядзінцы і розныя штуку вырабляў са сцяжком». Аднак у канцы XIX стагоддзя, пішучы мемуары, паэт змушаны ўраўнаважыць такое замілаванне магутным контрпрыкладам: «Але таксама не менш выразна, на жаль, памятаю і пазнейшыя рабункі французскіх марадзёраў, і небяспеку для бацькавага жыцця, калі адзін з іх пап'янаму хацеў яго застрэліць, ажно іншыя яго насілу абаранілі; затым шматтыднёвае бадзянне на лясках разам з некалькімі суседкамі і дзецымі...»

Сям'я Адынца змагла вярнуцца дадому толькі пад аховай «жаўнера Казлоўскага з Надвісянскага легіёна». Пра адважнага палка Адынец згадвае гэтак: «...аднойчы ён, даведаўшыся, што французы ў Барунах рабуюць касцёл і мястэчка і што адзін з іх дзеля забавы застрэліў старога каваля, паскакаў туды на кані без сядла, з карабінам у руках на дапамогу тамтэйшаму ахоўніку,

свайму таварышу, і, разам з ім сабраўшы мяшчан, не толькі марадзёраў прагнаў, але, звыш таго, здзейсніў неадкладна акт справядлівасці — сам з карабіна таксама паклаў забойцу».

Васьмігадовы Антоні быў так захоплены, «што ў гонар гэтага геройскага ўчынку склаў для яго песеньку на ўзор тых, якія ён спяваў мне...»

[* * *]

Так табе, француз, і трэба,
Так табе і трэ!
Бог не ўзяў цябе на неба,
Гніеш на дварэ!

Без крыжа твая магіла,
Сыне ты чартоўскі!
А з героем нашым — сіла!
Хай жыве Казлоўскі!
[1812 г.]

Паэты Вільні: дзесятнаццацігадовы Антоні цвяліць таварыша

Асаблівай каштоўнасцю ў канцы XIX стагоддзя ўспаміны Адынца былі для тых чытачоў, хто хацеў чуць падрабязнасці пра літаратурную Вільню пачатку таго стагоддзя. А чучь было пра што: Вільня тады была перапоўнена

маладымі паэтамі. Найперш дзякуючы выкладчыку літаратуры Віленскага ўніверсітэта крытыку паэзіі Лявону Бароўскаму, які па суботах ладзіў для студэнтаў заняткі творчага пісьма па цікавай ліберальнай метадцы. Як згадвае Адынец, вершы ў Вільні тады пісалі ўсе. Вось, напрыклад, выдатная гісторыя знаёмства аўтара з адным з паэтаў:

«Адам [Міцкевіч. — М. М.] падчас свайго бытнасці ў Вільні пару дзён быў слабы і не ўставаў з ложка. Адночы, прыйшоўшы да яго, чую чыйсьці ўзнёслы, поўны энтузіязму голас і, увайшоўшы, бачу нейкага пана, які сядзіць ля яго на ложку і пералічвае імёны паэтаў, якія былі таксама і дактарамі медыцыны. Калі ён скончыў, я адразу напакнуў яго, што не назваў імя Станіслава Расалоўскага. Тут гэты пан зрываецца з ложка і, расставіўшы рукі з адмысловай сардэчнасцю, выкрыквае: «А! Пана Дабрадзёю! Прадстаўляюся сам in persona і ўдзячны вам, што памятаеце пра маё імя». Гэтак хутка пачалося знаёмства, а ўслед за ім і гарачыя дыспуты пра рамантычнасць, у якіх Адам не ўдзельнічаў, а толькі смяяўся, гледзячы на нашу запальчывасць».

Адынец быў прыхільнікам рамантызму, а Расалоўскі — аматарам класіцыстычнай літаратуры. Падчас іх гарачых дыспутаў нарадзілася жартаўлівая паэтычная рэпліка Адынца:

[Станіславу Расалоўскаму]

З падвойным рэспектам —

Стась, творца і лекар,

Цябе я вітаю!

І казанне гэта —

Паэт да паэта —

Нарэшце звяртаю.

Табе ж нешта прозай

Глумачыць — нараза:

Ледзь што, ты — з пагрозай,

Абразаі, зараза!

Паэтаў назло ты,

Як хто не антычны,

А немец (хай Гётэ)

Ці брыт рамантычны,

Клянеш, як шалёны,

Гнеў вонкі як хлыне,

Нібыта заслоны

Адкрылі ў плаціне,

І лаеш, і ганіш,

І ганіш, і лаеш,

І правіш, і раіш,

І ўпкі кідаеш (...)

Расалоўскі гэты верш Адынцу друкаваць не дазволіў, падкрэсліўшы нязначнасць такой забавы, але звярнуў да апанента такі ж жартаўлівы адказ (для вечнасці, на жаль, не захаваны).

Зарабляючы медыцынай, да паэзіі Расалоўскі сур'ёзна не ставіўся, магчыма, дарма, мяркуе Адынец: «Шыдлоўскі і Расалоўскі былі ў 1820 годзе карыфеемі паэзіі ў Вільні. Іх творы кожны месяц, калі не кожны тыдзень, паказваліся адны за другімі ў "Dzienniki", "Tygodniki" або ў "Wiadomościach Brukowych". Праўда, рэдактары не

плацілі ім за іх, але ўжо прынамсі не лічылі за ласку іх прымаць і друкаваць, як гэта звычайна рабілася адносна іншых прэтэндэнтаў на славу».

Сам Адынец па патрабаванні бацькі ў Віленскім універсітэце вучыўся на праўніка, але ўвесь час уцякаў да сяброў на літаратурныя лекцыі.

Справа філаматаў і філарэтаў: дваццацігадовы Антоні віншуе сябра з імянінамі

Гэты верш, на першы погляд, — звычайная лірыка на дзень нараджэння. Хто з нас не пісаў рыфмаваныя тосты да застолляў? Адынец цытуе яго сціпла, у зноскі, «каб даць уяўленне пра атмасферу, у якой прабывала кампанія і пад уплывам якой, развесяліўшыся, Адам [Міцкевіч. — М. М.] сам добраахвотна выступіў з доўгай імпрывізацыяй...» Але звернемся да кантэксту, у якім нарадзіўся гэты вершык. Філаматы і філарэты ўв'язненыя ў базільянскіх мурах падчас следства, і турэмшчыкі дазваляюць ім выходзіць і сустракацца ў агульным памяшканні на вечарынках. Ёсць адрасы па-за турмою, куды сябрам дазволена выходзіць на вечар. Адзін з іх — апартаменты адваката-рэгента Станіслава Галіцкага.

Антоні Адынец цудам не трапіў у базільянскія мury, хоць па справе філаматаў і філарэтаў праходзіў — ён далучыўся да гурткаў толькі ў апошні момант, бо быў на некалькі гадоў маладзейшы за астатніх. Дык вось, гэта ў яго на кватэры па запрашэнні адваката Галіцкага адбываюцца паэтычныя пасядзелкі, і адна з іх — імяніны Галіцкага 8 (22) мая 1824 года. Імпрывізацыі Міцкевіча з таго вечара захоўваліся толькі ў памяці яго сяброў. А вось верш-віншаванне п'яра Антонія Эдварда:

[На імяніны Станіслава Галіцкага]

Стах, не дурсыя, напрасцей аблічча,
Як воз Фартуны ў золаце ўвесь кліча,
А як фурман Лёс вытне цябе пугай —
Не вый бялугай.

Бо ўсё на свеце — цыху супроць нябыту;
То ж к чорту працу, цяжасці — к нялёгкай!
Розніцы, хто ты: п'ястун дабрабыту
Ці просты лёкай?

Пану ці хаму — вохці небараку:
Смерць хоп за шкірку і авэк пад ср..ку,
Той — бац у неба, потым чмяк, як мячык,
На клады скача.

Толку з напханай скрыні ці адрыны?
Толькі твой трунік прымуць бернардыны,
Тут жа ў каморы ўпорыцца па спадак
Сумны наичадак.

«Сёння мне — заўтра ж...» Сёння яшчэ наша,
Сёння — святкуем. Сёння — табе слава.
Так што, сяброве, дзень аб чаішу чаіша
За Станіслава!
[1824 г.]

«Сёння яшчэ наша» — словы, поўныя горычы. У краі савіку 1824 года стала вядома рашэнне суда. Тамаш Зан, Ян Чачот і Адам Сузін былі адпраўлены ў Арэнбург пад вартай 10 (24) кастрычніка 1824 года. Пакінулі радзіму і іншыя сябры Благітнага кола (так у «вясёлкавай» структуры філарэтаў называлі сябе літаратары)...

«Вяжучь Ствоша Віта...»: амаль шасцідзсяцігадовы Антоні абараняе сябра ад паклёпу

Поль Вінцэнт (1807—1872) — польскі паэт і географ, удзельнік паўстання 1830—1831 гг., ён быў ахвярай галіцкай разні ў лютым-сакавіку 1846 года, калі сяляне знішчылі больш за 500 шляхецкіх маёнткаў у ваколіцах Тарнава, забіўшы ці скалечыўшы іх уладальнікаў. У пажары ў маёнтку Поля згарэў увесь яго літаратурны наробак на той час, а сам ён пацярпеў, калі хаваўся ад нападу ў сядзібе сябра. Праз год яго да таго ж звінавацілі ў падрыхтоўцы кракаўскага паўстання і пасялілі ў Львове пад наглядом паліцыі. Пазней усе абвінавачанні былі зняты, і Поля прызначылі прафесарам геаграфіі ў Ягелонскім універсітэце ў Кракаве, адкуль яго звольнілі ў 1853 годзе па несправядлівым абвінавачанні.

На адну са шматлікіх несправядлівасцей у жыцці паэта і адгукаецца яго таварыш Адынец, прысвячаючы яму баладу пра Віта Ствоша. Віт Ствош (1447—1533) — выдатны польскі і нямецкі гатычны скульптар. Працаваў у Кракаве і Нюрнбергу. Ствош быў папулярным героем паэзіі XIX стагоддзя і ў вершах самога Поля фігураваў таксама. Яго постаць натхняла паэтаў-рамантыкаў, зрабіўшыся сімвалам адданасці мастацтву.

Гэтую баладу і ўсе астатнія вершы вы прачытаеце ў кнізе, якая пабачыць свет у канцы лістапада.

Марыя МАРТЫСЕВІЧ

Журботна-светлыя песні на ідыш

Іх аўтар, выдатны яўрэйскі паэт-лірык Лейб Найдус (1890—1918), вырас у беларуска-яўрэйска-польскім асяродку — у маёнтку Кусцін на Беласточчыне (непадалёк ад цяперашняй беларуска-польскай мяжы), дзе бацька працаваў арандатарам. І характэрнае для беларускага народнага меласу спалучэнне самотна-элегічнага і мажорнага ладу не магло не паўплываць на мастацкі свет паэта, на танальнасць яго лірыкі. Жыў пераважна ў Гродне, сяды-тады наведваючыся ў Кусцін. І краявіды прынёманскіх мясцін, будні, рытуалы, песні давалі матэрыял і натхненне для творчасці.

Бацька стараўся вывесці ў людзі, падрыхтаваць да жыцця ўсіх сваіх семярых дзяцей. Дочкам даваў гімназічную адукацыю, сыны павінны былі набыць практычную спецыяльнасць. Маладзейшага Лейба рыхтаваў да гандлёвай прафесіі. Ён скончыў у Гродне пачатковую школу. Далейшая вучоба пайшла скачкамі (у Радаме, Беластоку, Коўне, Вільні): яго то выключалі, то сам пакідаў сцены навучальнай установы. Школьная руціна ніяк не стасавалася са станам юнацкай душы, якую клікалі дзівосныя мары і таямніцы свету.

У 1907 годзе надрукаваў у адной з варшаўскіх газет першы верш. У 1911 годзе канчаткова кінуў вучобу, каб цалкам аддаць сябе літаратуры. Ён шмат піша, друкуецца ў яўрэйскай перыёдыцы Польшчы, Беларусі, Расіі. Вершы ўключаюцца ў яўрэйскія школьныя чытанкі, спеўнікі. Нямала ездзіць, паспяхова выступае ў Вільні, Беластоку, перад рознай месцачковай аўдыторыяй.

Паэтычнае слова Л. Найдуса вельмі арганічна адгукалася на жыццё роднай прыроды, у якой адкрывалася характасто свету, яго загадкі, рухі закаханага сэрца, вечныя пытанні быцця. Вершы нараджаліся лірычна пранікнёныя, пачуццё ў іх трымаецца на эмацыянальным паўтоне. Мастацкая тэхніка паэта даволі высокая. Характэрная асаблівасць

Лейб Найдус (злева).

творчасці — захапленне сусветнай лірычнай класікай. Аб гэтым добра сведчаць яго пераклады П. Верлена, Т. Гацье, П. Шэлли, Ш. Бадлера, А. Мюсэ, І. Гётэ, Г. Гейнэ, А. Пушкіна, М. Лермантава. Пры жыцці выдаў два зборнікі вершаў — «Лірыка» (Вільня, 1915) і «Флейта Пана» (Гродна, 1918), а таксама пераклад

Фота з сайта ru.hrodna.life.

Гарадзенскі скульптар Анатоль Сялятыцкі зрабіў макет бюста Л. Найдуса.

паэмы А. Пушкіна «Казка пра мёртвую царэўну і сем асілкаў» (Вільня, 1917). Падрыхтаваў да друку рускамоўны альманах «Нёман» (Гродна, 1916). Зборнік паэзіі «Інтымныя спевы» выйшаў у Гродне ў 1919 г.

Памёр Л. Найдус раптоўна, моцна прастудзіўшыся ў халодным вагоне цягніка. Магіла яго ў Гродне не захавалася. Адзіны след у горадзе, дзе, дарэчы, нарадзіўся паэт, — перайменаваная ў яго гонар былая вуліца Пясчаная, тут ён жыў. Архіў паэта, перададзены ў Вільню, страчаны падчас Другой сусветнай вайны. У 1927 г. у Варшаве выдадзены 5-томнік яго твораў.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

Лейб НАЙДУС

Восень

Восеньскі дожджык стамлёна,
самотна
Б'еца у вокны без сілы.
Вецер на вуліцы плача залосна,
Носіцца ў змроку магільным.

Ноч анямелая сумным
паглядам
Хоча зірнуць у акно.
Высяцца чорныя цені
над садам
Прывіду шчасця,
што знікла даўно.

Дзе мае мары,
дзівосамі поўныя?
Дзе вы, вясновыя дні?
Зніклі надзеі ў цямрэчы
бяздоннай,
Ўмерлі жывыя агні.

Як жа самотна!
Сяджу ля акна я
З думай, што шчасце
апала лістком.
Вецер начны безнадзейна
рыдае,
Плача з мальбой за акном.

Вячорнае сонца

Вячорнае сонца
стамлёна знікала,
Над лугам сувоём
туман уздымаўся,
І песня дзяўчыны ледзь
чутна гучала
Над полем, дзе колас
ад ветру згінаўся.

У вечар, напоўнены водарам траваў,
Плыла адзінота малінавым звонам,
І рэха у звона пра штосьці пытала,
У росах знікала на полі зялёным.
Дзяўчына, што песню самотна
спявала,

Ішла па траве. Я сляды яе ўгледзеў.
Яны хвалявалі, з сабой заклікалі,
І, усхваляваны, пайшоў па тым
следзе.

Сцягнула. На голас той я усё крочыў.
На травы упала вільготная змора.
Знікалі сляды, і сціхаў спеў дзявочы,
Далёкая песня з пшанічнага мора.

З той песні самота ў душу мне
запала,

І думкі мае віравалі ў адчаі:
Дзе тая, што песню ў цямрэчы
спявала?..

А шлях да яе я заўсёды шукаю.

Я лес палюбіў

Я лес палюбіў, што пад ветрам
дрыжыць,
І ў неба імкнецца зялёнай сцяной;
Не лес, а сцяжыну, што змейкай
бязыць,
Віхляе, гуляе ў гушчэчы лясной.

Люблю я сцяжыну, зарослую мхом,
І сінія вочкі пралескаў вясной;
Ды не, не сцяжыну люблю, а той дом,
Куды я імкнуся самотнай душой.

Гучыць там мелодыя, сцішаны блюз,
І яблыняў квет карагодам плыве;
О не, не сам дом я да болю люблю,
А тую, што ў доме далёкім жыве.

З ідыш. Пераклад
Альжбеты КЕДЫ

Я сэрцам сонца п'ю нектар.
Мой зрок у небе тоне.
Я — малады, прыгожы цар,
Хоць голаў не ў кароне.

З цудоўных мараў мой палац,
Да зораў ён сягае.
Ягоны чарадзейны бляск
Не знішчыць сіла злая.

Мне словы — слугі і сыны,
А вершы — мая світа.
Пакуль астатнім сняцца сны,
Бяссоннем я спавіты,

Бо ў сэрцы — сонечны пажар,
А дух мой — небам поўны.
Я ад калыскі самай цар,
Няхай і без кароны.

З ідыш. Пераклад
Анатолія БРУСЕВІЧА

Да майго народа

Дбай і пільнуй!
Часам спакусаў, нягодаў парою
ў рукі вазьмі заржавелую зброю:
Вочы заплюшчываць не варта герою.
Дбай і пільнуй!

Будзь як скала!
Той, хто няшчасце сваё разумее, —
Выстаяць можа, схіліцца не ўмее.
Хай небяспека шуміць як завая —
Будзь як скала!

Скарб захавай!
Будзь, гаспадар, захавальнікам
хаты,
Спадчыну ў куфар, за моцныя
краты,
Ды, як пярліну, ад ворагаў клятых
Скарб захавай!

Не, не прасі!
Годнасць пад небам, а не ў сутарэнні.
Боць тваю душу прыцісне каменнем,
Ты не прасі ні ў каго суцяшэння,
Не, не прасі!

Вер ў сваю моц!
Цела тваё змардавана быць можа —
Вера у будучыню дапаможа,
Час надыйдзе твай, і ты пераможаш,
Вер ў сваю моц!

Іспанія

О, краіна легендарна, і крывава,
і гітарна!
Вочы — поўначныя хмары,
гаснуць-блякнуць,
прагнуць марна
Пагуляцца ў таварыстве з бляскам
сталі
на кінжале,
Што, як срэбная піранья, шпарка
скочыць, хутка ўджаляць,
Правіца скіруе спраўна.

Месяц ноч асветліць, зменіць —
на калені!
Да Мадонны —
Малітоўна, манатонна,
Ды й да Бога, як дадому...
Спяць і дрэвы і святыні
і падоўджаюцца цені.

Вісусы ўваткнуць у грудзі
лёзы вострыя таемна —
Без сумневаў, падсвядома.

А пад кронамі ў алеі — архідзі,
тыя ж феі.

Ёсць прайдохі-прахіндзеі?
У полымя аўта-да-фе іх!
Грукат кастаньет — прынада;
млявасць гуку сэрнады,
І крадзеца Таркемады люты цень
ля балюстрады —
Падпільноўвае трафеі.
Край палаючых рубінаў
і суровых капуцынаў!

Разумовасць падмяняў ты
мігаценнем таямніц.
Шчодро спырнуты крывёю той
кінжал,

што ў грудзі цэліў —
Лепш старонкам кроў пасуе —
льеца з раны так духмяна, —
Чым струмень зялёнай пены,
абрамленне для званіц.

Serenade Melancolique

Змрок упаў на зелень лісця,
Фіялетава, імглісты,
Гук забытаўся ў галлі.
Шчасце побач, нібы ў раі,
Хтось у гэтай цішы грае
Serenade Melancolique.

Чуеш гэты гук цудоўны,
На дрыжанне струн падобны?
Заціхае, як праз шкло,
Мілагучны голас скрыпкі,
І плыве па садзе зыбка
Зораў цьмянае свята.

Пах нарцысаў, цёплы вечар,
Вуснаў з вуснамі сустрэча, —
Мы адны на Зямлі,
Будзем разам, будзем побач...
Напаўняе гукам поўнач
Serenade Melancolique.

З ідыш. Пераклад Паўла САЛАЎЁВА

Лекі ад авітамінозу

Ёсць показка пра двух мастакоў, якія паспрачаліся, хто з іх больш таленавіты. Першы намаляваў вінаград — прыляцела птушка і стала яго кляваць. Другі напісаў пейзаж, від на які адкрываўся з акна, напалову закрытага фіранкай. Прышоў чалавек і паспрабаваў адсунуць тую фіранку... Лепшым быў прызнаны апошні — чалавека падмануць больш складана, чым жывёлу...

Мора пазітыву, добры настрой і пачуццё цеплыні ды ўтульнасці выклікае выстаўка нацюрмортаў маладой мастачкі Дар'я Карпавай «Вітамін Ж(ывапіс)», што нядаўна была прэзентавана ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Наліўныя грушы, такія

«Вянок-чеснок», 2020 г.

спелыя, што, здаецца, надрэж — і пацярэ сок, абрыкосы, мандарыны, клубніцы, чарэшні так і вабяць пакаштаваць іх. І... падмануцца, бо ловіш сябе на думцы, што хочацца правесці рукой па драўлянай, злёгка патрэсканай сталёніцы, дзе ляжыць вымытая гародніна, адчуць шурпатасць, няроўны рэльеф. Але ж гэта — фон нацюрморта з баклажанамі...

Захапленне тэмай садавіны-гародніны ў Дар'і прафесійнае. Колькі гадоў таму яна адкрыла для сябе новы кірунак у мастацтве фатаграфіі — фуд-арт (фота прадуктаў харчавання). Справа ў тым, што Дар'я працягла час здымала для рэкламы ежу — тэма стала для яе вельмі блізкай. Мастачка шчыра захапілася прыроднымі формамі і фактурай таго, што можа вырасці на градках ці плодовых дрэвах. Як яна прызналася, любоў да творчасці імпрэсіяністаў і постімпрэсіяністаў натхніла на стварэнне ўласных жывапісных палотнаў.

Работы Дар'я Карпавай — гэта пошук новых форм і спалучэнняў колераў і фактур, небанальных поглядаў на звыклых рэчы. Паводле зместу амаль усе яе нацюрморты не падобныя на тыя, што мы звыклі бачыць у класічным выкананні: у карціне прысутнічае толькі адзін від гародніны, садавіны ці ягад. Альбо ўвогуле аб'ект толькі адзін. Глядзіш на яго зверху ці збоку: гаспадыня нібы падрыхтавала для далейшай працы, напрыклад, пакінула падсушвацца перад тым, як адправіць у салату, ды і міжволі залюбавалася, не можа адвесці вачэй ад дасканалага колеру ці вытанчанай формы...

У працэсе пошуку шляхоў, спосабаў перадачы рэчаіснасці Дар'я задумалася: чаму нацюрморт не можа выглядаць, напрыклад, як 12 лімонаў, раскладзеных геаметрычна, альбо фрукты, што ляжаць на кантрастным фоне? Адказ на пытанне — яе нацюрморт з лімонамі, дзе яны раскладзены ў форме фігуры пракакутніка.

Нязвыкла? Затое міжволі пачынаеш бачыць, што формы іх не ідэальныя, не аднолькавыя, у кожнага — свая «разначка». А кантрастны фон нібы падносіць глядачу тое, што на ім выяўлена, — і ты ўжо не ў стане адарваць позірк ад яркіх, прыцягальных спалучэнняў.

Як распавядала мастачка, не ўсе карціны яна піша з натуры: ёсць і тыя, што створаны на аснове фота. Спачатку яна праводзіць фотасесію, робіць шмат кадраў і шукае ракурсы і светлавую схему. Так, «Лімоны» ствараліся па фота.

Патрэбныя фрукты Дар'я зазвычай шукае на кірмашы, сярод тых, што прадаюцца па зніжаных цэнах. І часам знаходзіць сапраўдныя прыродныя шэдэўры: кабачкі, падобныя на казачную жывёліну, морквы з закручанымі ножкамі ці заплеценыя ў коскі, бульбіны, што нагадваюць твары. Крывыя, нестандартныя, няправільнай формы — яны і з'яўляюцца самымі прыгожымі для мастачкі. «Я ўсхваляю недасканаласць і няправільнасць. Усе фрукты розныя ў сваёй няправільнасці. Для мяне ў гэтым любованне, — распавядала Дар'я падчас адкрыцця выстаўкі. — З салодай выпісць няправільнай формы айву з невялікімі пухіркамі — і ў плода з'явіцца характар і фактура!»

Гэта першая сур'ёзная выстаўка маладой мастачкі. Адночы супрацоўнік музея папрасіла ў яе для лекцыі

«Морквушка з Камароўкі», 2016 г.

карціну — нацюрморт з кветкамі. Дар'я прарэагавала нацюрморт з кветкамі гарбуза (іх таксама можна ўжываць у ежу, калі пасмажыць у кляры). Пакуль карціна знаходзілася ў музеі, яе заўважылі і зацікавіліся аўтарам. Дар'я прыйшла ўжо з фотакаталогам сваіх работ — іх ацанілі і прарэагавалі зрабіць выстаўку.

На пытанне, ці хвалюецца мастачка падчас мерапрыемства, яна адказала: «Так, але гэта прыёмнае хваляванне! Тым больш што ўва мне ёсць сіндром самазванца: а раптам я — несапраўдны мастак? А раптам малюю нешта не тое? А зараз мой унутраны «самазванец» забіўся ў далёкі кут і, спадзяюся, вылезе адтуль яшчэ не хутка. Пацвярджэнне таму, што раблю ўсё добра і ў гэтым кірунку варта развівацца, атрымала. Да наступнай серыі работ падыду з патроеным энтузіязмам!»

Сярод «смачных» нацюрмортаў ёсць, дарэчы, і тыя, што выйграюць не за кошт яркіх жыццесцягваальных колераў і кантрастаў, не «гуляюць» на пачуццях глядача, а прымушаюць задумацца. Гэта плады, пададзеныя скрозь сценку напаўпразрыстага пакета. І ты сцярожа, каб не парваць тонкі матэрыял, развязаеш вузельчыкі і выцягнеш на белы свет чарговы прыродны шэдэўр. Падзівіўшыся, кладзеш на месца: хай любуюцца і іншыя!..

Яна БУДОВІЧ

Словы кранаюць пальцамі

Нягледзячы на замацаванае ў грамадскай думцы раздзяленне мастацтва на элітарнае і масавае, у любой форме яно застаецца быццам бы нечым недасягальным для абывацеля. Сучасныя творцы ўсіх жанраў час ад часу сустракаюцца з пытаннямі кшталту «А як ты гэта робіш, як такое можна прыдумаць?» Класікі ў большасці застаюцца ў статусе жыхароў неба, нягледзячы на шматлікія даследчыя працы, іх стварэнні — неспазнаная вышыня. Таму словазлучэнне «дакрануцца да мастацтва» стала своеасаблівым клішэ, якое абазначае, што праз мастацтва нешта неверагоднае ўваходзіць у наша звычайнае жыццё.

Да тых відаў мастацтва, якія найбольш складана зразумець халодным аналітычным розумам, адносяцца паэзія і абстрактны жывапіс. У музеі Максіма Багдановіча выстаўлены арт-праект, які не толькі спалучае гэтыя няпростыя віды творчага самавыяўлення, але і робіць іх настолькі блізкімі для аўдыторыі, што дазваляе дакрануцца. У літаральным сэнсе.

Выстаўка «Паэзія кропак» прадстаўляе работы мастака Васіля Зянько, створаныя па матывах вершаў Максіма Багдановіча. Адметны элемент карцін — урыўкі з твораў, запісаныя шрыфтам Брайля проста на палатне, упісаныя ў кампазіцыю.

Аўтар звяртаецца да асобных візуальных тропаў з вершаў Багдановіча, прамалёўвае іх дакладнымі, рэльефнымі лініямі і пераносіць настрой з тэкстаў у пераходы колеру. Кожная выява мае ўнутраную колеравую логіку. Фарбы размытыя, але не зліваюцца і не выглядаюць разнароднымі плямамі. Структура фону нагадвае павольныя хвалі, кожная з якіх афарбавана па-рознаму. Гэтая стракатасць падобная да розных сортаў натуральнага каменю — гарманічнае спалучэнне двух-трох выразных адценняў. Магчыма, так праяўляюцца аўтарскія рысы. Вядома, што адна

з галоўных крыніц яго натхнення — эстэтыка прыроды і першабытнасці.

Атрымліваецца своеасаблівая інтэрпрэтацыя тэкстаў — найбольш яскравыя вобразы выступаюць з агульнай субстанцыі пачуцця або настрою.

На першы план выведзены пераважна жывёльныя і раслінныя сімвалы. У паэзіі Багдановіча мастак знайшоў роднасную для сябе тэму. Хаця ў пэўным сэнсе гэта патрэба жанру: інклюзіўнае мастацтва павінна быць такім, каб вобразы лёгка счыталіся.

Васіль Зянько працуе ў сваёй аўтарскай тэхніцы: стварае рэльефныя контуры на карціне за кошт нанясення акрылу ў некалькі слаёў. Такі стыль прыдатны для гарманічнага ўключэння ў выяву шрыфту Брайля. Хаця праца з ім даволі нялёгка: для таго, каб кропкі адпавядалі памерам міжнародных стандартаў, трэба вельмі асцярожна і засяроджана прастаўляць іх, чакаць высыхання, рабіць новы слой, пасля — яшчэ і яшчэ.

Гэта не першы інклюзіўны праект аўтара. Падобную працу з перакладаннем тэксту на фарбы і ўпісаннем

фрагментаў шрыфтам Брайля ён правёў з пункцірамі Алеся Разанава.

Тэма інклюзіўнасці ў мастацтве Васіля Зянько з'явілася даволі выпадкова, але значна паўплывала на яго творчы метады.

«Мастацтва становіцца не толькі тваім асабістым самавыяўленнем, яно набывае крыху іншыя адценні. У ім з'яўляецца момант карысці. Прычым не толькі эстэтычнай», — распавядае аўтар.

Мастак не лічыць праект з вершамі Багдановіча завершаным — яшчэ не створаны аўдыягід. Ён пачаў апісваць, тлумачыць, як счытваць вобразы з карцін, каб яны былі даступныя мэтавай аўдыторыі. Не ўсе невідущыя ведаюць Брайль, асабліва з тых, хто страціў зрок на працягу жыцця.

Гэтая практыка ў своеасаблівай форме перайшла і ва ўласныя, не прывязаныя ні да чаго, творы Васіля Зянько. «Я і сам пачаў пісаць пункціры і змяшчаць іх на карцінах», — прызнаецца мастак.

Праект «Паэзія кропак» — унікальны прыклад сінтэзы і ўзаемапрацікання розных відаў мастацтва. Фарбы спараджаюць словы — словы спараджаюць фарбы. Такая супраца заўсёды стварае новыя слаі сэнсу. Галоўная задача была не паказаць канкрэтныя прадметы, а пайсці глыбей, уздзейнічаць на ўяўленне, даследаваць розныя формы ўспрымання вобразаў.

Кожная з ініцыятыў, што ўплываюць на развіццё інклюзіўнай прасторы для людзей з інваліднасцю, нясе моцны сацыяльны сэнс. Мастацкія праекты такога роду — гэта чарговы напамін пра тое, наколькі парознаму мы ўсе бачым і адчуваем правыя жыцця і наколькі важную ролю адыгрывае мастацтва ў пашырэнні і паглыбленні нашай карціны свету.

Дар'я СМІРНОВА

Шэдэўры з-пад пілы і сякеры

Самабытнасць і адметнасць нашай архітэктурнай спадчыны мацуе аўтарытэт краіны. Пры гэтым усё часцей асобная ўвага акцэнтуюцца на драўляным храмабудуўніцтве, а заходнепалескія ўзоры можна назваць музеймі пад адкрытым небам, якія заслугоўваюць уключэння ў спіс Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА.

Аднак калі справа дойдзе да канкрэтнага абгрунтавання такога важнага кроку ў справе захавання, папулярызацыі архітэктурнай спадчыны Беларусі, то ўзнікне шмат пытанняў у асяроддзі спецыялістаў. Гэта толькі на першы погляд падаецца, што гонар за шэдэўры нашых продкаў-цесляроў — рэч як быццам звыклая, усім зразумелая і нібыта не патрабуе пацвярджэння. З іншага боку атрымліваецца парадокс: да нядаўняга часу нават не было асобнага выдання пра такі адметны від айчыннага дойлідства, як драўлянае культавае. Зразумела, увагай яго не абыходзілі, але звычайна азначанай тэме прысвячаліся невялікія раздзелы ў калектывных працах ці манаграфічных выданнях па гісторыі архітэктуры Беларусі. Ды і тут адзінства не заўважалася: адны даследчыкі сістэматызуюць архітэктурныя помнікі ў адпаведнасці з павелічэннем колькасці зрубаў, інакш кажучы, з эвалюцыяй ад простых да складаных, другія дзеляць збудаванні паводле праваслаўнай або каталіцкай канфесіі, ігнаруючы пры гэтым уніяцкае дойлідства, а розныя энцыклапедычныя і даведачныя выданні ўвогуле прытрымліваюцца алфавітнага ці геаграфічнага прынцыпу. Праз гэта скласці цэласную наглядную

Ёсць яшчэ адна важная асаблівасць: бярвёна выступала ў якасці модуля. Даўжыня яго абмежаваная, і таму калі для зруба хаты працягласці дастаткова, то для велічнага храма будзе малавата. Але майстры знаходзілі выйсце: напрыклад, крыжападобна ставілі чатыры зрубы, трывала злучыўшы іх вугламі. Канечне, схема крыжова-цэнтрчнага храма абумоўлена перш за ўсё яе сімвалічным зместам, але тут нельга не прызнаць арганічнага спалучэння сакральнасці і практычнасці. Зрубы маглі ставіць адзін за адным па прынцыпе так званай базілікальнай канцэпцыі, пры гэтым яны маглі быць рознай шырыні, накрывацца агульным дахам або асобнымі невысокімі шатрамі. Гэтыя асноўныя схемы зусім не стрымлівалі фантазію дойлідаў, у чым лёгка пераканацца, гартуючы кнігу: сярод соцен узораў храмабудуўніцтва адшукаць хоць бы два абсалютна аднолькавыя — марны занятак.

А да чаго ж гэтыя архітэктурныя помнікі прыгожыя! Праўда, прыгажосць някідкая, спакойная, цалкам у адпаведнасці з нашым менталітэтам, прыродай, ладам жыцця. Нават сціпла адназрубная цэркаўка пад гонтавым дахам, вертыкальна абшытая дошкамі з нашчыльнікамі, увянчаная адмысловым каваным крыжам на макушы, выглядае годна і велічна, здзіўляе суразмернасцю частак і цэлага.

А што ўжо казаць пра ўніяцкія барочныя храмы, што ўносяць высока ў неба стромкія вежы! Відавочна, што ўзорамі для мясцовых майстроў паслужылі мураваныя храмы ў стылі віленскага барока (якія аўтар вобразна называе «мураванымі хараламі»), але ж дакладнага капіравання не заўважаецца, ды майстры да гэтага і не імкнуліся, свядома ці несвядома ўносячы карэктывы ў адпаведнасці з іншым матэрыялам, уласнымі густамі і мясцовымі традыцыямі. Не дзіва, што гэтыя шэдэўры цясларскага мастацтва гарманіруюць з наваколлем, з'яўляюцца сапраўдным упрыгажэннем паселішча, адметным і непаўторным арыенцірам на значнай прасторы. І як шкада, што большасць ілюстрацый у выданні дэманструюць нам узоры архітэктурнай творчасці, якія даўно (а то і адносна нядаўна) былі страчаны незваротна. Некаторыя — па натуральных прычынах, але пераважна праз разбуральную злачыннасць няўдзячных нашчадкаў колішніх майстроў-цесляроў...

Разабрацца ва ўсёй разнастайнасці і багацці архітэктурнай спадчыны, раскрыць самабытнасць драўлянага хрысціянскага дойлідства Беларусі, яго лакальныя і нацыянальныя адметнасці, вызначыць мастацка-стылявую трансфармацыю ў розныя гістарычныя перыяды, прааналізаваць генезіс і творчую эвалюцыю кампазіцыйных мадыфікацый драўляных храмаў — справа няпростая, але даследчыца, думаецца, справілася з ёй выдатна. Спыняцца падрабязна на кожнай праблеме не выпадае, ды і не варта, таму што спецыялісты ўдумліва прааналізуюць грунтоўную працу, а проста прыхільнікам нашай мастацкай спадчыны дастаткова пачытаць выданне, каб атрымаць дастатковае ўяўленне пра асноўныя асаблівасці беларускага народнага драўлянага дойлідства. Ды і як яго не заўважыць? Старасвецкія храмы, няхай сабе і значна перабудаваныя, а бывае, і асучасненыя, пры ўсёй сваёй кампазіцыйнай разнастайнасці і непаўторнасці, вызначаюцца элегантнай стрыманасцю і прастотой, маналітнасцю і пластычнасцю, пры гэтым захоўваюць годнасць і велічнасць. А вось праваслаўныя храмы XIX стагоддзя, узведзеныя па тыпавых праектах «ввиду водворения и преобладания в Северо-Западном крае русской народности», ужо дэманструюць поўнае ігнараванне мясцовых цясларскіх традыцый, карэнныя змяненні ў кампазіцыі, насычанасць

Т. В. Габрусь

**ДРАЎЛЯНАЕ
ХРЫСЦІЯНСКАЕ
ХРАМАБУДУЎНІЦТВА
БЕЛАРУСІ**

электычным дэкорам і ў выніку — страту традыцыйнай гармоніі форм і аб'ёмаў, адсутнасць арганічнага спалучэння з мясцовай забудовай і ўсім наваколлем.

Аўтар не абыходзіць увагай і сучасны стан драўлянага культавага дойлідства, як колішніх узораў, так і ўзведзеных апошнім часам. Адносна першых зусім не цешыць сябе і чытачоў шырока дэклараванай ілюзіяй нашых дасягненняў у справе аховы гісторыка-культурнай спадчыны. З душэўным болем і абурэннем у кнізе гаворыцца пра непавагу і неразуменне эстэтычнай каштоўнасці традыцыйнага храмабудуўніцтва, непрафесійнасць і недасведчанасць у справе рэстаўрацыі ці асучасні-

вання, прыводзяцца канкрэтныя прыклады такога стаўлення да архітэктурнай спадчыны.

У выданні Тамара Габрусь спыняецца і на праблемах драўлянага дойлідства ў наш час, калі асабліва відавочнымі сталі супярэчнасці паміж імкненнем пэўнай канфесіі да семантычнай ідэнтыфікацыі і працэсамі рэлігійна-культурнай глабалізацыі, пры гэтым адначасова актуалізуецца неабходнасць выяўлення ўласных традыцый і іх творчага выкарыстання падчас праектавання і будавання новых аб'ектаў сакральнага прызначэння. Вядома, калі паўсюль

Вядома, дрэва не камень, і таму ўзораў драўлянага дойлідства раней XVII стагоддзя папросту не захавалася, але Тамара Габрусь даволі пераканаўча аднаўляе карціну яго развіцця ад часоў усталявання на нашых землях хрысціянства. Каштоўная крыніца — малюнкi ў старадаўніх рукапісах, на царцяхах і планах гарадоў, дзе можна бачыць, што першыя храмы мала чым розніліся ад традыцыйных жылых ці гаспадарчых пабудов: прамавугольны ці квадратны зруб з гарызантальна ўкладзенага бярвення, накрыты двух-чатырохсхільным дахам, хіба толькі што не саламяным, а гонтавым. Яно зразумела, бо драўляныя храмы ўзводзіліся тымі ж мясцовымі майстрамі-цеслярамі, што будавалі жытло.

працуюць з сучаснымі будаўнічымі матэрыяламі, узвядзенне храмаў з дрэва ўжо само па сабе можна лічыць працягам традыцыі. Толькі гэтага мала: звычайна нацыянальнага дойлідства павінны выяўляцца перш за ўсё ў архітэктурна-мастацкім вобразе новага храма. І ў гэтых адносінах многія ўзоры сучаснага храмабудуўніцтва выклікаюць вельмі неадназначныя пачуцці. Ці то сучасныя дойліды не лічаць

Свята-Мікалаеўская царква ў Кажан-Гарадку.

карціну беларускага манументальнага дойлідства досыць складана.

Але нарэшце сітуацыя змянілася: свет пабачыла грунтоўнае, багата ілюстраванае выданне «Драўлянае хрысціянскае храмабудуўніцтва Беларусі». Яго аўтар Тамара Габрусь — вядомы гісторык архітэктуры, доктар мастацтвазнаўства, і гэта вельмі ўдалае спалучэнне: як прафесійны архітэктар яна можа кваліфікавана разабрацца ў канструкцыі збудавання, а як мастацтвазнавец — належным чынам ацаніць яго эстэтычныя якасці. Не адзін дзясятка гадоў даследчыца прысвяціла паездкам па Беларусі, азнаёмілася з вялікім мноствам будынкаў. У выпадку, калі помнік не захавалася да нашых дзён, аўтар рупліва адшуквала ў айчынныя і замежныя архівах і выданнях яго фотаздымкі, малюнкi, царцяхы, а часам нават проста згадкі ці кароткія апісанні. У выніку атрымалася яркая і аб'ёмная панарама адметнай, але пакуль яшчэ малавядомай старонкі нашай архітэктурнай спадчыны — драўлянага хрысціянскага манументальнага дойлідства.

Падчас чытання перад вачыма разгортваецца багатая гісторыя «мастацтва пілы і сякеры». Вядома, дрэва не камень, і таму ўзораў драўлянага дойлідства раней XVII стагоддзя папросту не захавалася, але Тамара Габрусь даволі пераканаўча аднаўляе карціну яго развіцця ад часоў усталявання на нашых землях хрысціянства. Каштоўная крыніца — малюнкi ў старадаўніх рукапісах, на царцяхах і планах гарадоў, дзе можна бачыць, што першыя храмы мала чым розніліся ад традыцыйных жылых ці гаспадарчых пабудов: прамавугольны ці квадратны зруб з гарызантальна ўкладзенага бярвення, накрыты двух-чатырохсхільным дахам, хіба толькі што не саламяным, а гонтавым. Яно зразумела, бо драўляныя храмы ўзводзіліся тымі ж мясцовымі майстрамі-цеслярамі, што будавалі жытло.

Фота з сайта globus.tut.by.

Георгіеўская царква ў Давід-Гарадку.

патрэбным абапірацца на айчынныя традыцыі, ці то папросту ім не хапае дасведчанасці. І ў апошнім выпадку якраз істотна дапаможа выданне «Драўлянае хрысціянскае храмабудуўніцтва Беларусі».

Яўген САХУТА

Несці людзям Слова

Зінаіда Уладзіміраўна Феакцістава — Каладзяжная з’яўляецца артысткай рэдкага і складанага жанру — мастацкага слова. Яна майстар высокага ўзроўню, што пацвярджаецца ганаровымі граматамі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (2004), Беларускай дзяржаўнай філармоніі, нагрудным знакам «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» (2007) і медалём Францыска Скарыны. Доўгі час Зінаіда Уладзіміраўна працавала ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, а ў 2014 годзе стварыла літаратурны тэатр «Слова», добра вядомы школам нашай краіны.

Вытокі

Нарадзілася будучая артыстка ў сялянскай сям’і ў невялікай прыгожай вёсцы Радзішына каля ракі Лешня, што на Шклоўшчыне. Бацька Уладзімір Андрэевіч, маці Надзея Юр’еўна родам з суседняй вёскі Займішча. Зінаіда Уладзіміраўна пра родных расказвае так: «Напэўна, маці мне перадала шчырае, добрае і прыгожае, захапленне беларускім словам. Асабліва краналі яе песні. Я любіла кнігі, і вершы запамінала міжволі — адзін ці два разы прачытаўшы. Спрабавала пісаць сама, але нічога сур’ёзнага ў тым не было. Потым, калі тата з мамай купілі тэлевізар, перагледзела ўсе нашы пастаноўкі. “Раскіданае гняздо” вельмі ўразіла. Мама згадвае, што я, маленькая, хадзіла потым па хаце, па двары і ўсё пераказвала, пераймаючы персанажаў з экрана. А яшчэ любіла танцаваць, але пры тым жа сарамліва вельмі была... З роднымі добра і радасна, а ўсё ж у пятнаццаць гадоў з’ехала ў Магілёў — паступіла ў педагагічнае вучылішча. Там ужо і чытала, і на фартэпіяна навучылася іграць, спявала ў хоры... Добра таксама спявала маці, была вельмі прыгожая, яе хацелі неяк артысты з Магілёва з сабой забраць. А бацька не адпусціў, сказаў: “Не. Тут трэба кароў даць, з ільном упраўляцца”. Дык цяпер мы часам жартуем, маўляў, напэўна, гэта я за матулю на сцэне адпрацоўваю».

Прыступкі на сцэну

У хуткім часе пасля заканчэння педагагічнага вучылішча Зінаіда Феакцістава паступіла ў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Ёй пашасціла, што курс, на якім вучылася, вёў купалавец Мацей Федароўскі. Ён сябраваў з беларускай чыталішняй заслужанай артысткай БССР Ганнай Рыжковай, якая ўзяла дзяўчыну пад сваю апеку, калі тая, скончыўшы інстытут, прыйшла на працу ў Беларускаю дзяржаўную філармонію. Ганна Паўлаўна і яе муж Уладзімір Андрэевіч ставіліся да маладзенькай артысткі як да роднай дачкі. Зінаіда Уладзіміраўна пра гэты перыяд шчыра расказала Святлане Берасцень падчас інтэрв’ю для «Літаратуры і мастацтва» ў 2011 годзе: «Спачатку я з Рыжковай працавала. “Райкіным у спадніцы” яе называлі нездарма: толькі выходзіла на сцэну, ужо рогат стаяў у зале. Яна так чытала, што пасля ўжо не было чаго рабіць. Але Ганна Паўлаўна абвешчала: “А цяпер мая вучаніца выйдзе, маладая дзяўчына, і нешта вам раскажа...” Я выходзіла з байкай Крапівы ці Корбана ўжо зусім знясіленая — так насмяюся за кулісамі! Можна, з год каля яе была, вучылася. А потым Ганна Паўлаўна “адпусціла”, маўляў, цяпер плыві сама...»

Маладой артыстцы было цікава рыхтаваць вялікія і разнастайныя праграмы для канцэртаў на беларускім

Фота з асабістага архіва.

Зінаіда Феакцістава (справа) пасля манаспектакля «Ягдны хутар».

матэрыяле. Яе талент і вялікую цікавасць да майстэрства чытання заўважылі многія славутыя людзі. А знакаміты Міхаіл Задорнаў нават аддаў Зінаідзе Феакціставай чытаць свой маналог «Ідэал», з якім яна доўгі час выходзіла на сцэну. Дэкламатарцы нават прапанавалі застацца і працаваць у Маскве. Не засталася. «Дадому вельмі хацелася, — казала яна. — Любіла сваю радзіму, бацькоў. Я і цяпер па доме вясковым сумую», — прызнаецца Зінаіда Уладзіміраўна. Кожнае лета яна прыязджала ў Радзішына, на сваю малую радзіму. На кладах наведвала магілы бацькі і родзічаў, а раней адпачывала ў родным доме і набіралася моцы для новых канцэртаў. Чатыры гады таму Зінаіда Уладзіміраўна пахавала любую маці, а восенню мінулага года нехта спаліў хату.

Дыяпазон таленту

Зінаіда Феакцістава працуе ў адным з самых складаных жанраў — мастацкага слова. Знаўцы заўважаюць, што яркаму таленту актрысы падуладныя найлепшыя ўзоры сусветнай і айчынай літаратурнай класікі, сучасныя творы паэзіі, прозы, драматургіі, эстрады. А яшчэ ў артысткі тонкі мастацкі густ, багатыя музычныя здольнасці, яна захапляльна выконвае народныя песні. Аднолькава хораша і выразна атрымліваецца ўвасабляць паэтычныя, драматычныя творы вядомых беларускіх і расійскіх літаратараў. А ў выкананні эстрадных мініячюр, жартаў, гумарэсак, баек, фельетонаў, маналогаў у Беларусі нашай артыстцы няма роўных.

Зінаіда Феакцістава — пастаянная ўдзельніца шматлікіх урадавых канцэртаў, свят Мінска, Рэспубліканскага фестывалю-кірмашу працаўнікоў вёскі «Дажынкі». Паспяхова спраўляецца з роллю вядучай канцэртаў, выступае ў Белдзяржфілармоніі і на іншых пляцоўках краіны. Апошнія гады артыстку на малую радзіму запрашае Шклоўскі райвыканкам.

У Зінаіды Уладзіміраўны некалькі дзясяткаў творчых праектаў. Назаву хаця б некаторыя з іх: «Праз смех і слёзы», «Любовь, любовь» (па творах паэтаў-сучаснікаў), «Памяці М. Багдановіча», манаспектаклі «Ягдны хутар» (па творах Яўгеніі Янішчыц), «Ярына зялёная» (па творах Васіля Быкава і Уладзіміра Караткевіча) і шмат іншых.

Душа баліць за беларускае слова

Музыказнаўца Ала Агаркова, вядучая праграм беларускага тэлебачання Наталля Бардзілоўская, спявачка Алена Маслоўская, літаратуразнаўца Таццяна Хоміч і іншыя дзеячы мастацтва далі станоўчыя водгукі на імпрэзы-маналогі і канцэрты Зінаіды Феакціставай. Высокую адзнаку майстэрству чытання артысткі дала таксама журналістка Святлана Берасцень. Прынамсі, яна адзначыла: «У імпрэзах-маналогах Зінаіды Феакціставай мілагучныя, паэтычныя, напеўныя родныя беларускія словы гучаць з музыкай на роўных, сілкуючы,

працягваючы, акрыляючы адно аднаго. Ды толькі пабачыць такую імпрэзу, пачуць сцэнічны маналог унікальнай выканаўцы выпадае нячаста нават сталічным жыхарам».

А вось усхваляваны, нібы крык душы, маналог артысткі Зінаіды Феакціставай пра роднае слова: «Урэшце я прыйшла да таго, чым падабаецца займацца — несці людзям Слова. Бо Слова — ад Бога, і ў пачатку было Слова. Межаў, канонаў у яго ўвасабленні на сцэне проста няма. (...) А ўвогуле, прызнацца, у самой душы баліць за беларускае слова. Успамінаю свае студэнцкія гады. Ніхто нас да беларускага мастацтва не далучаў. Рэпертуар — Тэнесі Уільямс, Шэкспір, Рошчын, Валодзін. На беларускае нас не накіроўвалі. А дома на роднай мове размаўлялі. (...) А як прыехала ў Мінск, дык убачыла, што беларуская моладзь, і я не выключэнне, пачынае саромецца роднай мовы. І калі нехта гаварыў па-беларуску, дык чулася: “Дзярэўня”. Таму ўсе навокал пачалі прамаўляць хай сабе з выразным акцэнтам, але рускімі словамі. І цяпер, на жаль, шмат хто не разумее ўсю трагічнасць такой сітуацыі і яе наступстваў — сітуацыі, калі людзі спачатку саромеюцца роднай мовы свайго народа, а потым пачынаюць яе забываць. Мне скардзяцца настаўнікі ў школах, асабліва выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры: адна гадзіна на тыдзень беларускай мовы! Што можна ў такой сітуацыі зрабіць, як можна, скажам, Караткевіча прайсці, калі часу не хапае — усё галопам па еўропах. Дык вось, калі я пачынаю нешта расказваць на роднай мове, якую гэтыя пяцікласнікі ніколі ў жыцці ў гутарках не чуюць, дык слухаюць жа, стаіўшы дыханне, і такімі вачыма на мяне глядзяць — нібы нейкую Амерыку для сябе адкрываюць! Калі пасля нашай імпрэзы ў школьнікаў свеціцца вочы і хаця б адзін ці два з іх падыходзяць, распытваюць, цікавяцца — значыць, не дарэмна мы працуем і на маю справу, якую я шчыра люблю, людзі адгукваюцца».

Сакрэту няма — работа!

У мяне не адзін раз узнікала пытанне: як гэта атрымліваецца, што артыстка, няхай сабе і вельмі таленавітая, трымае ў памяці такую вялікую колькасць

Фота з сайта ўстаноў.

Выступленне ў гімназіі № 75 г. Мінска.

сюжэтаў, эпізодаў, мелодый песень, розных тэкстаў вершаў і прозы? Толькі для юнага глядача ў яе праграме ажно 23 спектаклі! І канцэрты не толькі на беларускай мове, але і на рускай. У чым сакрэт? Адказу не знаходзіў...

І вось нядаўна ў гутарцы па тэлефоне я выказаў свае думкі Зінаідзе Уладзіміраўне. Яна нават рассмяялася. «Які сакрэт? Работа! Штодзённа, без выхадных. Работа, як у спартсмена. Вялікая работа! Бо калі спыніцца, не працаваць над сабой, то пачнеш забываць. Вось і сёння я аднаўляю ў памяці маналог “Белы камень” паводле аднайменнай паэмы і некаторых вершаў Аляксея Пысіна пра каханне...»

Няхай жа і надалей Зінаіда Уладзіміраўна з любоўю нясе сваім слухачам роднае слова, раскрывае багацце нацыянальнай літаратуры, выклікае гонар за беларускую мову, адну з самых прыгожых і мілагучных у свеце, звяртаецца да моладзі, каб больш глыбока ведаць свае гісторыю і культуру!

Віктар АРЦЕМ’ЕЎ

Фота з асабістага архіва.

На «Вечарыне духоўнай паэзіі».

Авангард спяшаецца на фронт

321 кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны працуе часовая экспазіцыя савецкай графікі і карыкатуры з фондавай калекцыі перыяду 1939—1945 гадоў «Зброяй мастацтва», якая прымеркавана да 76-годдзя стварэння музея. Любы жадаючы да 27 лістапада 2020 года зможа не толькі наведваць асноўную экспазіцыю аднаго з самых вядомых музеяў нашай краіны, але і ўбачыць унікальную калекцыю агітацыйных і сатырычных плакатаў.

З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны Саюз мастакоў СССР неадкладна разгарнуў на фронце і ў тыле наглядную агітацыю і прапаганду. У сферу плакатнай графікі, аднаго з самых масавых відаў агітацыйнага мастацтва, разам з прафесійнымі плакатыстамі прыйшлі дзясяткі майстроў станковага жывапісу, графікі, скульптуры. У Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны сабрана ўнікальная калекцыя савецкага палітычнага плаката. І графічныя аркушы, створаныя ў перыяд з 1939-га па верасень 1945 года, складаюць яе ядро. Большасць надрукавана ў тэхніцы каляровай літаграфіі. У аснове экспазіцыі — плакаты дзяржаўнага выдавецтва «Мастацтва» (Масква—Ленінград). Па найменні іх налічваецца больш за 400, а па колькасці — больш за 500.

Дэманструецца падборка плакатных лістоў у героіка-сатырычным і сатырычным жанрах. У ваенны час такія творы, накіраваныя супраць камандавання і салдат нямецка-фашысцкай арміі, называлі «агітацыйнымі бомбамі». Найлепшыя з іх адрозніваліся яснасцю і даходлівасцю графічнай мовы. Падтрымліваючы і ўмацоўваючы баявы дух у войсках РСЧА, сярод партызан і ў савецкім тыле, сатыра і карыкатура прыгнятальна дзейнічалі на ворага.

Выстаўка «Зброяй мастацтва» можа быць цікавай гісторыкам, мастацтвазнаўцам, студэнтам (гэта значыць будучым гісторыкам ці мастацтвазнаўцам) і звычайным наведвальнікам. Па-першае, не так часта ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны праходзяць выстаўкі, дзе паказваюцца не толькі рэчы, што ў поўнай меры можна назваць музейнымі экспанатамі (артэфекты, якія ў першую чаргу маюць гістарычную каштоўнасць і значнасць), але і творы мастацтва. Па-другое, савецкая карыкатура, ды і ў цэлым агітацыйны матэрыял, пачынаючы ад вершаў пра Васіля Цёркіна, заканчваючы прафесійнымі ці аматарскімі малюнкамі на тэму перамогі над нацызмам, — з'ява ў цэлым вельмі цікавая. Ва ўмовах татальнай цензуры, дзе абмяжоўваліся мастацкія выяўленчыя сродкі, запас якіх на той момант ужо быў вельмі ўражальны (дзякуй мадэрнізму, які паспеў праіснаваць у Расіі 20 гадоў, перш чым на змену яму прыйшло сацыялістычнае мастацтва), нечакана атрымаць права на крэатыўную свабоду ў рамках пэўнай тэмы — справа нечуваная.

Гэта стварыла ў СССР унікальную культурную сітуацыю, дзе, з аднаго боку, было жорсткае абмежаванне ў плане тэматыкі, але з іншага — поўная свабода ў дачыненні да таго, як ваенную тэму ва ўласнай творчасці абдырваць. Пры гэтым досвед мадэрнізму шматлікімі творчымі асобамі ці яшчэ не быў забыты, ці быў засвоены зноў пры дапамозе старых падручнікаў, асабістай перадачы ведаў і гэтак далей. І вось такая культурная сітуацыя з'яўляецца трэцім асноўнай прычынай цікавасці да выстаўкі «Зброяй мастацтва». Часовая экспазіцыя — падстава для таго, каб

А. Какорскі, 1941 г.

пагаварыць пра развіццё авангарднага мастацтва ў Савецкім Саюзе і пра тое, ці можна наогул адносіць карыкатуру, як і любую іншую агітацыйную дзейнасць, да мастацтва.

Гэтае пытанне, як і многія іншыя, што тычацца пашырэння або звужэння рамак мастацтва ў розныя перыяды часу, штораз, пасля доўгіх разглядаў і дыскусій, упіраецца ў пытанне значна больш вузкае: наколькі ясна зроблены той ці іншы твор і наколькі моцна ў ім выказаны аўтарскі пачатак у параўнанні з агітацыйнай часткай? І калі мы гаворым пра работы, якія прадстаўлены на выстаўцы «Зброяй мастацтва», то гэта, безумоўна, творы мастацтва. Прычым нестабільнага, захапляльнага, па-сапраўднаму аўтарскага. Яго цікава разглядаць, аналізаваць без зніжак і агаворак на конт агітацыйнага характару плакатаў.

Прынята лічыць, што СССР абмінулі ўсе тыя мастацкія эксперыменты, якія бушавалі на Захадзе на працягу ўсяго XX стагоддзя. Па-першае, гэта справядліва, паколькі жорсткае нарматыўнасць савецкага мастацтва сапраўды дазваляла рэалізоўваць творчы патэнцыял пры дапамозе абмежаванага набору прыёмаў і сродкаў. Па-другое, нельга забывацца на тое, што перад Кастрычніцкай рэвалюцыяй і прыходам

Кукрынкісы, 1941 г.

да ўлады бальшавікоў Расія перажывала надзвычайны культурны ўздым: адначасовае развіццё мадэрнізму і новага рэалізму, супрацьстаянне розных мастацкіх школ, узнікненне ўсё большай колькасці новых мастацкіх кірункаў ва ўсіх сферах мастацтва — ад літаратуры да выяўленчага мастацтва і музыкі. І ўся гэтая велізарная культурная спадчына нават пры ўсім жаданні бальшавікоў не магла быць знішчана. І, нягледзячы на забарону паэзіі Восіпа Мандэльштама і яго арышт, нягледзячы на расстрэл Мікалая Гумілёва, арышты і забойствы мноства іншых дзеячаў мастацтва ў даваенныя гады, творчая прастора засвоіла гэты вопыт і імкнулася яго развіваць у існуючых няпростых умовах.

У размове пра мастацтва ў Савецкім Саюзе, асабліва пра спецыфічную візуальную культуру, якая сфарміравалася ў гэтай краіне вялікіх ідэй, многія чамусьці ігнаруюць той факт, што гэтая самая візуальная культура была далёкая ад рэалістычнай і ўжо тым больш ад класічнай. Савецкія мастакі і архітэктары, засвоіўшы вопыт мадэрнізму, асабліва абстрактнага мастацтва і экспрэсіянізму, стварылі ўнікальны стыль, які да гэтага часу здзіўляе і зачароўвае, а таксама валодае здзіўнай здольнасцю выклікаць настальгію па Савецкім Саюзе нават у тых, хто ніколі ў гэтай краіне не жыў і не вельмі добра ведае яе гісторыю.

Напрыклад, знакаміты савецкі канструктывізм, або брутальнізм, вядомы кожнаму, хто хоць раз бываў у сталіцах савецкіх рэспублік ці проста цікавіўся архітэктурай. Гэты стыль, відавочна, натхнёны абстрактнымі пошукамі геаметрычных каляровых форм Кандзінскага ці Малевіча, хаця творчасць абодвух мастакоў была прызнана буржуазнай і занадта незразумелай для простых рабочых і сялян, на інтарэсы і запыты якіх арыентавалася новая ўлада. Спецыфічная манера вядомых скульптараў, напрыклад, Азгура і Бембеля, таксама не зусім рэалістычная, асабліва калі глядзець на вялікія кампазіцыі, а не асобна ўзятыя помнікі. Работы шматлікіх савецкіх мастакоў па сваёй манеры блізкія, хутчэй, да нямецкага авангардыста Ота Дыкса, чым да знакамітых рускіх рэалістаў нахшталь Шышкіна або Рэпіна.

Вядома, у СССР існавала і рэалістычнае выяўленчае мастацтва. Магчыма, яго было нават больш, чым таго, што ў сваёй экстравагантнай яркасці атрымала ў спадчыну традыцыі экспрэсіянізму і іншых авангардных плыняў, але сёння «савецкі візуал» асацыіруецца ў першую чаргу з чымсьці незвычайным, наўмысна жорсткім, канструктывісцкім і футурыстычным. Хутчэй за ўсё, гэта адбываецца з-за таго, што сама канцэпцыя гэтай дзяржавы, а таксама некаторыя моманты поспехаў або, наадварот, правалаў і жорсткасці здаюцца з пункту гледжання сучаснасці настолькі фантастычнымі, што мы ўспрымаем спадчыну Савецкага Саюза адначасова і як натуральную дадзенасць, выкараскацз з якой немагчыма, і як спадчыну нейкай старажытнай расы прышэльцаў, што наведла зямлю даўным-даўно.

І плакаты на выстаўцы «Зброяй мастацтва» — гэта экспрэсіянізм у чыстым выглядзе. Вядома, усе лозунгі і сутнасць малюнкаў лёгка ўкладваюцца ў агульную формулу сацыялістычнага мастацтва, але пры гэтым самі выяўленчыя сродкі, канкрэтна

«форма» гэтых плакатаў — абсалютна авангардная. Гэта выяўляецца на ўсіх узроўнях: ад колераў да манеры малявання савецкіх салдат і салдат нацысцкай Германіі. Напрыклад, многія плакаты Кукрынкісаў, якія прадстаўлены на выстаўцы, адрозніваюцца вельмі яркімі практычна «кислотнымі» колерамі. Пры гэтым яны яшчэ і падабраны ў наўмысна кантрастнай, відавочна экспрэсіяністычнай гаме: ярка-сіні і жоўты, чорны і чырвоны — гэта адразу ж фарміруе жалезныя асацыяцыі з авангардным мастацтвам, якое наўмысна адмаўлялася ад звыклых колераў і карысталася любымі сродкамі, каб прыцягнуць увагу. Выразныя, спецыяльна заостраныя лініі, імкненне заліць як мага большую прастору на плакаце адным яркім колерам, адсутнасць дробязей або ж, наадварот, вельмі дэтальнае іх прапрацоўка — усё гэта дае падставу аднесці ваенныя агітацыйныя плакаты да авангарднага мастацтва.

Трэба сказаць і пра выявы дзеючых асоб на гэтых плакатах. Савецкія салдаты — абстрактныя аднакаляровыя гіганты, якія ўсе як адзін падобны на сынаў Калоса Радоскага. Прычым часцяком гэтыя гіганты настолькі велізарныя, што ў «кадры» змяшчаюцца толькі іх рукі, якія трымаюць вінтоўку ці боты,

Кукрынкісы, 1941 г.

якія топчуць ворагаў так, нібы ўладальнікі гэтага самага абутку не заўважаюць наогул ніякіх перашкод. І як процілегласці — нямецкія салдаты: маленькія, недарэчныя, выродлівыя. Часцяком яны набываюць жывёльныя рысы, якія робяць іх яшчэ больш брыдкімі. І калі савецкія героі практычна пазбаўлены індывідуальных рыс, што робіць іх яшчэ больш ідэальнымі волатамі, то вась немцы атрымліваюцца індывідуальнымі, прамалёванымі вельмі дэтальна. Але паколькі дэталь гэтыя агідныя, то і страшны вораг не выклікае нічога, акрамя пагарды. Тыкія прыёмы не падобныя да вобразнага інструментарыя Максіма Горкага — першага сацыялістычнага рэаліста ў гісторыі рускай літаратуры, затое відавочна аддаюць Мікалаем Гоголем — прадвеснікам мадэрнізму, адным з самых здзіўных рускіх класікаў.

Выстаўка «Зброяй мастацтва» можа быць цікавай усім, хто вывучае Другую сусветную вайну.

А яшчэ гэта падстава для таго, каб нарэшце падрабязна пагаварыць пра ўнікальную мастацкую візуальную культуру Савецкага Саюза.

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Вынікі

Імгненнасць цяжкай працы і прыгажосць жывых імгненняў

Калі прысвячаеш усё жыццё адной справе, яна і становіцца жыццём. Асабліва яскрава гэта праяўляецца ў тых сферах, дзе патрэбны моцны эмацыянальны ўнёсак, дзе чалавек не можа абысціся механічным выкананнем пастаўленай задачы. Акцёрства — адна з самых складаных прафесій, дзейнасць, якая ніколі не праходзіць незаўважна. Нават калі гледачы не надалі значнай увагі працы канкрэтнага чалавека, для яго яна ўжо адбылася ўнутры і нешта скрапула з месца.

Акцёр Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага, вядучы майстар сцэны, народны артыст Беларусі Аляксандр Ткачонак не быў абдзелены глядацкай увагай. Ён трапіў у Горкаўскі тэатр у 1975 годзе, пасля інстытута, і прысвяціў яму ўжо сорок пяць гадоў. Усё пачалося з ролі старога Жаронта ў пастаноўцы «Адзіны наследнік» па п'есе Рэньяра, з якой дваццацічатырохгадовы акцёр увайшоў у тэатр імя Горкага. Далей былі чэхаўскія, шэкспіраўскія, брэхтаўскія, купалаўскія і многія іншыя вобразы. За час служэння

Фота з афіцыйнага сайта тэатра імя М. Горкага.

Аляксандр Ткачонак.

ў тэатры сыграна каля пяці дзясяткаў роляў. Акрамя іх — безліч прац у кіно. У мінулагаднім інтэрв'ю агенцтву «Мінск-новости» Аляксандр Ткачонак распавядаў, што найбольш удалай роляй у кіно лічыць Мікалая

Застроўцава ў фільме «Жыў-быў доктар» 1984 года, знятым Вячаславам Сарокіным. «*“Жыў-быў доктар” здымалі ў сельскай бальніцы пад Ноўгарадам, дзе ляжалі звычайныя пацыенты. І яны выдатна разумелі: гэта кіно, я не доктар, а акцёр. Але калі пачаліся здымкі і я зайшоў у палату, каб “правесці агляд”, жанчыны не саромеючыся пачалі распранацца, расказваць пра свае хваробы. Прызнацца, адчуваў сябе няёмка, бянтэжыўся. Але пазней, ад ролі да ролі, пачуваўся ў белым халатце больш упэўнена. Тым больш з узростам самому даводзілася часцей мець справы з лекарамі. Жартам пасля чарговай ролі доктара мне прапаноўвалі адкрыць свой кабінет пры кінастудыі і прымаць хворых*», — расказваў акцёр.

Сярод кінавобразаў Аляксандра Ткачонака — шмат медыкаў і святароў. З апошніх найбольш адметныя супрацьлеглыя ролі — духоўнік у шэрагу фільмаў «Прытчы», знятых па матывах хрысціянскіх прытч, і раскольнік-стараабрадзец Нячаеў у фільме «Міхайла Ламаносаў». Гісторыі, якія акцёр распавядае пра свае ролі, сведчаць пра тое, што яго вобразы адрозніваюцца пераканаўчасцю і даставернасцю. Падчас здымак «Прытчаў» Аляксандр Леанідавіч расказваў:

«Калі я праходжу ў поўнай “экіпіроўцы”, да мяне звяртаюцца некаторыя вернікі з просьбай блаславіць. На што я адказваю, што не магу гэтага зрабіць, паколькі я не царкоўнаслужыцель, а акцёр. Але ўсведамляць той факт, што мяне прымаюць за старца, за духоўніка, мне, як акцёру, вядома, прыемна».

Была ў творчай біяграфіі Аляксандра Ткачонака і рэжысёрская праца — спектакль «Шум за сцэнай». Пра гэты досвед творца кажа адназначна. Канчаткова ўпэўніўся: рэжысёрская праца — не яго шлях.

Праз гады артыст глядзіць на тэатр, акцёрскую працу не з такім захапленнем, як сорок пяць гадоў таму. Цяпер гэты погляд у нечым нават песімістычны, скептычны. Ёсць думкі пра тое, як бы склалася жыццё ў іншай прафесіі. Тэатр — мімалётнасць, прыгажосць імклівага моманту. Здаецца, што спектакль праходзіць і не пакідае ніякага пацвярджэння акцёрскай працы. Але, на думку творцы, менавіта гэтае лёгкае, непаўторнае, жывое і імгненнае прыцягвае гледача і адрознівае тэатр ад кіно, тэлебачання і іншых забаўляльных сродкаў, якія апошнім часам становяцца ўсё больш разнастайнымі.

Дар'я СМІРНОВА

Пацеха з меха

Віталь ЖУРАЎСКИ

Як заходнікі на жуках «азалаціліся»

Гумарэска

Было б гэта смешна, калі б не так сумна... Але не прыгадаць гэтую гісторыю не магу. На пачатку 50-х гадоў мінулага стагоддзя на палях з'явіліся невядомыя дасюль паласатыя жукі-лістаеды.

Неяк пад вечар, калі гарачае летняе сонца стала хіліцца за бор, а працоўныя люд вяртаўся з палёў, у адну з вёсак на мяжы з Польшчай заявіліся высокія госці. Вясковым хлапчукам было загадана неадкладна апавясціць усіх пра важны сход, які мае адбыцца з самага ранку.

На наступны дзень раніцай на плоце каля клуба ўжо віселі плакаты і агіткі з выявамі паласатага лістаеда, сферай яго пражывання і рэкамендацыямі па знішчэнні. Кожны плакат вячалі грозныя надпісы з патрабаваннем не даць каларадскаму жуку спустошыць нашы палі. А на выгане пачынаўся сход. Лектар адразу рынуўся ў бой:

— Чарговая вылазка ворагаў, міжнародная змова, шпіёнская выхадка, планавы заклад шкодніка на савецкую тэрыторыю. Сусветнаму імперыялізму не даюць спакою нашы высокія

ўраджаі. Вывастім заслону і вылавім усіх да аднаго!

А лавіць каго? Ніяк не могуць уцяміць вяскоўцы. Няўжо зноў неспакойна на мяжы?

— Як каго? Каларадскага жука! — аратар дадае яшчэ мацней: — Вось ён на вас пазірае з плакатаў. Запомніце ворага ў твар! Сваю назву жук атрымаў у 1859 годзе пасля таго, як спустошыў бульбяныя палі ў амерыканскім штаце Каларада.

— Так ім, буржуям, і трэба! — загаманілі мужыкі.

— Але зараз бяда прыйшла да нас. Ёсць тэорыя, што ў вашым раёне ворагі скінулі з самалёта некалькі валізак з гэтымі гадамі. Трэба ўсіх жукоў вылавіць і знішчыць!

— Матка Боска, абышлося... — з палёгкай уздыхнулі бабы. — А то пужаюць нас немеведама чым. Ужо думалі, што на нас амерыканцы атамную бомбу скінулі. А тут нейкія жукі...

— Пачакайце супакойвацца, — дакарае лектар. — Вы не разумееце адказнасці моманту. Уся Польшча зараз ад яго пакутуе. А каб ведалі, наколькі справа сур'ёзная, — важным тонам працягваў лектар, — за кожнага злоўленага жука будучы выплачваць узнагароду. І чым больш вы іх прынесце, тым большыя будзе прэмія. З заўтрашняга дня тут пачне працаваць прыёмны пункт.

Гэта можна!.. Калі не за бясплатна, то чаму б і не падзяцініцца, жукоў не палавіць? І пачалася ў вяскоўцаў

сапраўдная «гарачая пара». Начальства з'ехалі, і ўсе, ад малога да вялікага, павылазілі на бульбяныя палі. Спачатку жукоў знаходзілі з цяжкасцю, але ж за кожнага няблага плацілі! Найлепшых «палаўнічых» дадаткова заахвочвалі, іх прозвішчы заносілі на дошку гонару, спецыяльна збудаваную каля прыёмнага пункта.

Але неўзабаве вяскоўцы панеслі каларадскага жука ледзь не кошыкамі. На пункце ашалелі: ніякіх жа савецкіх грошай на выплаты не хопіць! Малайцы, што стараннасць праявілі, але адкуль такі багаты «ўраджай»?

А заходнікі людзі кемлівыя, вась да чаго дадумаліся. У гэтай памежнай вёсцы, лічы, ў кожнага ў Польшчы жылі сваякі, а там такой ініцыятывы па барацьбе з каларадскім жуком мясцовае начальства не праявіла. І давай нашы «замежных» жукоў да сябе цягнуць! Вось такая кааперацыя атрымалася: польскія мужыкі па рацэ ў саломе гэтую брыдоту праз мяжу перапраўляюць, а нашы тут бусакамі з вады цюкі выцягваюць і на прыёмны пункт нясуць. А заробак — папалам! Вядома, што ўсіх жукоў яны тады вылавіць не маглі, і тыя спакойна перапраўляліся далей углыб савецкай тэрыторыі.

А як грошы плаціць перасталі, то пачалі ціснуць на сумленне. Толькі дарма жукоў ніхто ўжо не нёс. А потым самі вяскоўцы гатовы былі заплаціць любыя грошы, толькі каб гэтай брыдоты на палях не было. Ды куды там!

Аляксандр БЫКАЎ

Муза Глеба Ганчарова

Я не жадаў вар'яцкай долі — Стаць попелам яе агню. Гукаў яе адно — не болей! — І чуў насустрач цішыню.

Глеб Ганчароў

Сваю я Музу не няволіў — Гукаў адно бы і ўцякаў... Цяпер сумую з гэтай долі: Яе бярог я, не саваліў, А замуж іншы хтось узяў!

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія: Таццяна Арлова, Аляксей Бадак, Дзяніс Барсукоў, Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў, Вольга Дадзіёмава, Жана Запартыка, Анатоль Казлоў, Анатоль Крэйдзіч, Віктар Кураш

Алесь Марціновіч, Вячаслаў Нікіфараў, Мікалай Чаргінец, Іван Чарота, Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі: Юрыдычны адрас: 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі: 220034, Мінск, вул. Захарова, 19 E-mail: lim_new@mail.ru Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны: галоўны рэдактар — 325-85-25 намеснік галоўнага рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72 аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98 аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98 аддзел мастацтва — 317-20-98 бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу. Падпісныя індэксы: 63856 — індывідуальны; 63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў; 638562 — ведамасны; 63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец: Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ Нумар падпісаны ў друк 19.11.2020 у 11.00 Ум. друк. арк. 3,72 Наклад — 824

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013 Заказ — 3413 Д123456789101112 М123456789101112

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэзюмуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.